

_____ «__» _____ 2023 р.
(підпис зав. кафедрою)

0

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Навчально науковий інститут (факультет) Факультет економіки моря
Кафедра економічної політики та безпеки
Спеціальність 051 Економіка
Освітня програма Міжнародна економіка

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

_____ С.М. Марущак
«_____» _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Студенту _____ Желєзній Людмилі Валеріївні
(Прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: **Перспективи поглиблення та розвитку економічних відносин між Україною і Японією / Prospects for deepening and developing economic relations between Ukraine and Japan**

Керівник роботи к.е.н., доцент Майстренко О.М.

Затверджені наказом ректора № 1249-уч від «24» жовтня 2023 року

2. Термін подання роботи: 14 грудня 2023 р.

3. Вихідні дані по роботі: навчальні та методичні матеріали, наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, інформаційні матеріали Статистичного бюро Японії, Державної служби статистики України, Державної митної служби України; матеріали та аналітичні звіти Міжнародного валютного фонду, Світового банку, періодичні публікації.

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів): Основи розвитку економічних відносин між Україною і Японією; дослідження основних трендів українсько-японських економічних відносин; перспективи поглиблення та розвитку економічних відносин між Україною та Японією

5. Перелік презентаційних матеріалів: ВНД на душу населення, метод Atlas, дол. США; Витрати на дослідження та розробки, у % до ВВП; Основні напрямки зовнішньої діяльності Японії; Класифікація японських інвестицій в Україну; Динаміки зовнішньої торгівлі між Японією і Україною; Основні чинні договірно-правові документів щодо співробітництва між Японією та Україною з 2022р. по 2023р.; Динаміка експорту товарів України за товарними групами, млн дол. США; Динаміка імпорту товарів в Україну за товарними групами, млн дол. США; Географічна структура експорту України в 2022р.; Динаміка експорту та імпорту Японії, млрд дол. США; Географічна структура експорту Японії в 2022р.; Динаміка експорту та імпорту України в і з Японії, млн. дол. США; Сфери інтересів японських інвесторів; Основні напрямки розвитку економічних відносин Японії і України; Фактори впливу на розвиток сучасних українсько-японських економічних відносин;

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення наукового керівника роботи	01.09.2023р.- 15.09.2023р.	
2.	Вибір теми роботи та її узгодження з науковим керівником	15.09.2023р.- 30.09.2023р.	
3.	Вивчення друкованих та електронних джерел, економічних реалій, методичних та наукових видань з теми роботи	01.10.2023р.- 31.10.2023р.	
4.	Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником	01.10.2023р.- 15.10.2023р.	
5.	Збір статистичної інформації на базовому підприємстві (установі, організації)	В термін практики	
6.	Розробка теоретичного розділу	16.10.2023р.	
7.	Розробка аналітичного розділу	31.10.2023р.	
8.	Розробка проектного розділу	15.11.2023р.	
9.	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	24.11.2023р.	
10.	Редагування рукопису роботи магістранта та ознайомлення з ним наукового керівника	01.12.2023р.	
11.	Підготовка файлу опису	05.12.2023р.	
12.	Усунення зауважень наукового керівника та завершення роботи	06.12.2023р.	
13.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи в бібліотеку НУК для перевірки на унікальність	07.12.2023р.	
14.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи на попередній захист	14.12.2023р.	
15.	Усунення зауважень кафедрального захисту та результатів перевірки на виявлення збігів/ідентичності/схожості роботи	15.12.2023р.- 20.12.2023р.	
16.	Розробка проекту демонстраційного матеріалу та доповіді	16.12.2023р.- 18.12.2023р.	
17.	Подання роботи рецензенту та отримання рецензії	18.12.2023р.	
18.	Захист роботи перед АК	21.12.2023р.	

Студент

Людмила ЖЕЛЄЗНА

ім'я та прізвище

підпис

Науковий керівник

Ольга МАЙСТРЕНКО

ім'я та прізвище

підпис

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ І ЯПОНІЄЮ	7
1.1. Основні риси економічної системи Японії та її місце в господарстві світу	7
1.2. Еволюція українсько-японських економічних відносин	15
1.3. Правове підґрунтя економічних відносин між Україною та Японією	22
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	30
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ТРЕНДІВ УКРАЇНСЬКО-ЯПОНСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН	31
2.1. Дослідження основних трендів розвитку зовнішньої торгівлі товарами та послугами Японії та України на сучасному етапі	31
2.2. Вивчення особливостей розвитку економічних відносин між Україною і Японією на сучасному етапі	39
2.3. Оцінка інвестиційної активності Японії в Україні	46
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	54
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПОГЛИБЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЯПОНІЄЮ	55
3.1. Перспективи економічних відносин Україна-Японія	55
3.2. Напрямки підвищення інвестиційної привабливості України для Японії	62
3.3. Обґрунтування створення між Японією та Україною зони вільної торгівлі	69
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	63
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Становлення України як незалежної держави визначило її зовнішні орієнтири в світовому суспільстві. Невід’ємною складовою в економічній діяльності стала міжнародна співпраця в умовах стрімкого глобального розвитку економік. Вона сприяє економічному зростанню всіх учасників процесу взаємодії, підвищує міжнародну конкурентність країн та розширяє їх потенційні можливості. Україна, як держава з багатими природними ресурсами, вдалим географічним розташуванням, значним науковим та інтелектуальним потенціалом, викликає великий інтерес до співпраці, зокрема Японії. Формування надійних і довготривалих економічних відносин з країною-лідером світового масштабу забезпечить Україні нові перспективи в промисловості та сільському господарстві, науково-технічній та інноваційній діяльності, енергетиці та в сфері інформаційних технологій. Наслідками продуктивної співпраці з японською стороною стануть економічне зростання країни, диверсифікація внутрішньої й зовнішньої діяльності та покращення добробуту українських громадян.

Проблеми зовнішньоекономічної діяльності України, перспективи розвитку її економічних відносин з Японією вивчали такі науковці як В. Алексєєва, Я.С. Болтівець, О. Гетьманчук, В.В. Козик, О.В. Кравченко, М. Кулінич, К.М. Куркова, Т. Лахматюк, О.В. Іпатюк, І.П. Мандрик, З.В. Мокринська, А.В. Мошко та інші. Дослідженню питань підвищення інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів присвятили свої роботи М.М. Єрмошенко, В.П. Карасьов, Л.П. Клименко, І.М. Крейдич, О.В. Кузенко, Є. Солонина, А.П. Трофимчук, Ю.О. Швець, О.М. Ястремська та багато інших вітчизняних вчених. Питанням правового регулювання економічних відносин між Україною та Японією цікавиться досить велике коло науковців та практиків з міжнародного права та зовнішньоекономічних відносин. М. Белєсков, В. Будкіна, А. Гетьманчук, Г. Голубова, А. Гриценко, Ю. Костенко, Д. Кітаде, М. Кулінич, О. Іпатюк, І. Мандрик, А. Мошко, Т. Лахманюк, О. Резнікова, С.

Солодкий, В. Удовік, О. Ханова та інші в своїх працях розглядають основні аспекти двосторонньої співпраці, їх переваги, існуючі недоліки та перспективи розвитку.

Однак, через динамічність процесу розвитку українсько-японських відносин, появу нових чинників та тенденцій розвитку економіки країн та форс мажорні обставини, які склалися в Україні, виникає необхідність у подальших пошуків перспективних шляхів поглиблення та розвитку економічних відносин між нашою країною та Японією, що і обумовило вибір теми дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження нових перспектив поглиблення та подальшого розвитку економічних відносин між Україною і Японією.

Досягнення означеної мети передбачає постановку і вирішення таких **завдань**:

- описати основні риси економічної системи Японії та її місце в господарстві світу;
- проаналізувати етапи еволюції українсько-японських економічних відносин;
- встановити правове підґрунтя економічних відносин між Україною та Японією;
- дослідити основні тренди розвитку зовнішньої торгівлі товарами та послугами Японії та України на сучасному етапі;
- вивчити особливості розвитку економічних відносин між Україною і Японією на сучасному етапі;
- оцінити інвестиційну активність Японії в Україні;
- описати перспективи економічних відносин Україна-Японія;
- намітити напрямки підвищення інвестиційної привабливості України для Японії;
- обґрунтувати створення між Японією та Україною зони вільної торгівлі.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є економічні відносини між Україною і Японією.

Предметом дослідження є нові перспективи розвитку економічних відносин між Україною і Японією.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на методах: порівняльних та експертних оцінок, абстрактно-логічного, економіко-математичного моделювання, теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, а також методи логічного, системно-структурного аналізу економічних процесів та зв'язків, статистичного, порівняльного, факторного, секторально-галузевого та діалектичного підходів.

Інформаційну базу дослідження складають наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців; законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо регулювання економічних відносин між Україною та Японією, статистична звітність Статистичного бюро Японії, Державної служби статистики України, посольства України в Японії, посольства Японії в Україні, Державної митної служби України; матеріали та аналітичні звіти міжнародних організацій і дослідницьких агенцій: Міжнародного валютного фонду, Світового банку, публікації вітчизняних та японських видань.

Практичне значення отриманих результатів полягає в системі відомостей про стан та тенденції розвитку економічних відносин між Україною та Японією в довоєнний і воєнний час, сильні та слабкі сторони сторін, напрямки перспективного його продовження і внеску Японії в повоєнне відновлення економіки України.

Апробація результатів дослідження. За результатами проведених досліджень опубліковано тези доповідей на Всеукраїнських наукових економічних читаннях: Железна Людмила Перспективи зовнішньоекономічних відносин між Україною і Японією. *Актуальні вектори відновлювальної трансформації економіки України* : зб. матеріалів наукових економічних читань. Миколаїв : НУК, 2023. Том 1. 376 с. С. 267-270. 0,21 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи складає 87 сторінок, з них основний зміст роботи викладено на 77 сторінках. Робота містить 7 таблиць, 29 рисунки. Список використаних джерел налічує 77 найменувань на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ І ЯПОНІЄЮ

1.1. Основні риси економічної системи Японії та її місце в господарстві світу

Японія – це острівна країна у Східній Азії. Вона є однією з найбільш розвинених країн світу, світовий лідер у галузі високих технологій.

Її населення складає 125,7 млн осіб. (рис. 1.1.), з них економічно-активне населення – 68,8 млн [1]. Японія характеризується дуже високим рівнем урбанізації – частка урбанізованого населення складає 115,5 млн осіб. Рівень доходу населення високий (рис. 1.2.), в середньому заробітна плата складає \$ 2,8 тис. в місяць. Спостерігається збільшення частки населення старшого віку (рис. 1.3.). Рівень безробіття в країні – 2,6%, індекс Human Capital – 0,8. Основні агломерації: столиця Токіо – 37,27 млн осіб, Осака – 19,06 млн осіб, Нагоя – 9,57 млн осіб, Кітакюсю-Фукуока – 5,50 млн осіб, Шизуока – 2,94 млн осіб, Хамамацу – 5,50 млн осіб, Саппоро – 2,67 млн осіб.

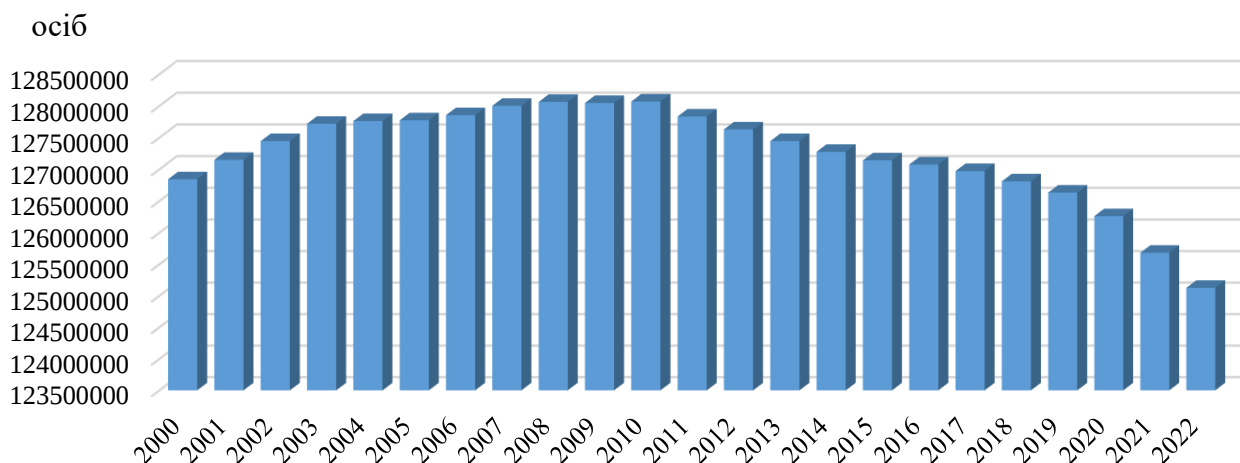

Рис. 1.1. Населення Японії, всього, осіб

Джерело: побудовано автором [1, 4]

Найбільшими секторами економіки Японії є промисловість – металургія, автомобільна, хімічна, легка і харчова, і послуги. Промислова продукція Японії характеризується потужною науковістю. Також в країні високо розвинутий аграрний сектор.

дол. США

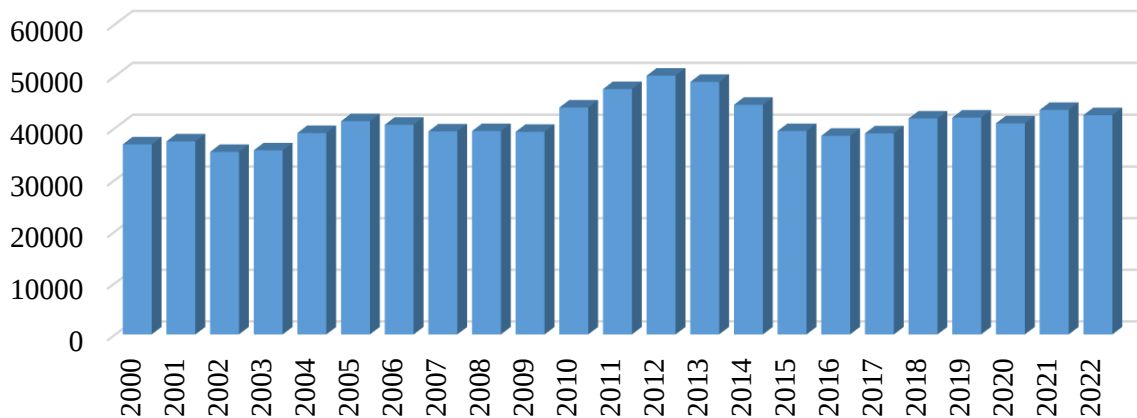

Рис. 1.2. ВНД на душу населення, метод Atlas, дол. США

Джерело: побудовано автором [2, 4]

років

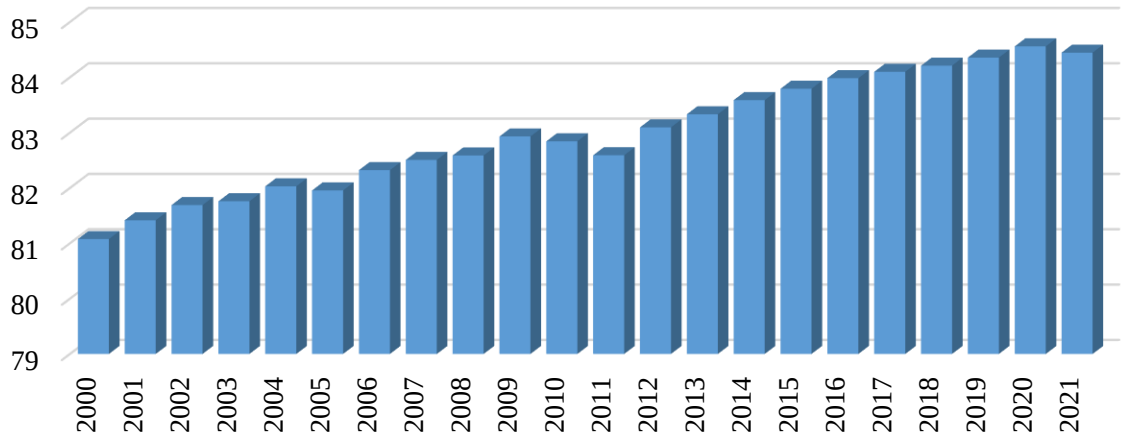

Рис. 1.3. Очікувана тривалість життя при народженні, років

Джерело: побудовано автором [1, 4]

Високих результатів розвитку японська економіка досягла поступово. Суттєві

зміни розпочалися після другої світової війни. Вплив США на економіку країни призвів до докорінної реорганізації та структурної перебудови. Довоєнний економічний рівень розвитку був досягнутий за декілька повоєнних років. А з часом економічний розвиток Японії суттєво покращився і вона стала одним з лідерів серед найуспішніших держав світу. У 1968р. ВВП Японії перевищив ВВП Західної Німеччини. Тоді ж вона стала другою за величиною економікою світу після США [3.]. На тому ж місці вона утримувалася до 2010р., коли на друге місце піднявся Китай, а Японія стала третьою.

За обсягом ВВП Японія є третьою державою в світі, її економіка поступається лише економікам США та КНР. Одне з провідних місць у світовій економіці вона займає не дивлячись на сучасні економічні труднощі. В останні роки в Японії спостерігався тривалий період низького зростання економіки. За прогнозами МВФ, номінальний ВВП Японії у 2023р. може знизитися з третього до четвертого місця у світі. На третє місце може піднятися ВВП Німеччини. Причина такого стану – знецінення єни, національної валюта Японії [3]. А в 2026р. її місце стане п'ятим. Причиною є зростання чисельності населення Індії 1,4 млрд осіб. Саме Індія, за прогнозами МВФ, у 2026-2027рр. може зайняти 4 місце. Ймовірно, номінальний ВВП Японії у 2023р. становитиме близько 4,23 трильйона доларів, на 0,2% менше, ніж у 2022р.

Темпи проросту ВВП Японії з 2000р. по 2022р. представлено на рис. 1.4.

Економічні успіхи Японії є закономірним наслідком впровадження її сучасної моделі стимулювання японської економіки. Формування економічних стратегій Японії на мікро- і макрорівнях ґрунтується на її менталітеті. Зокрема, особливості культури Японії, її тисячолітні традиції розвитку диктують розвиток взаємовідносин з іншими країнами світу. Ще одним результатом є гармонійна інтеграція досягнень інших розвинених держав – США, Великобританії, Німеччини, Італії, Франції, та японської індивідуальності.

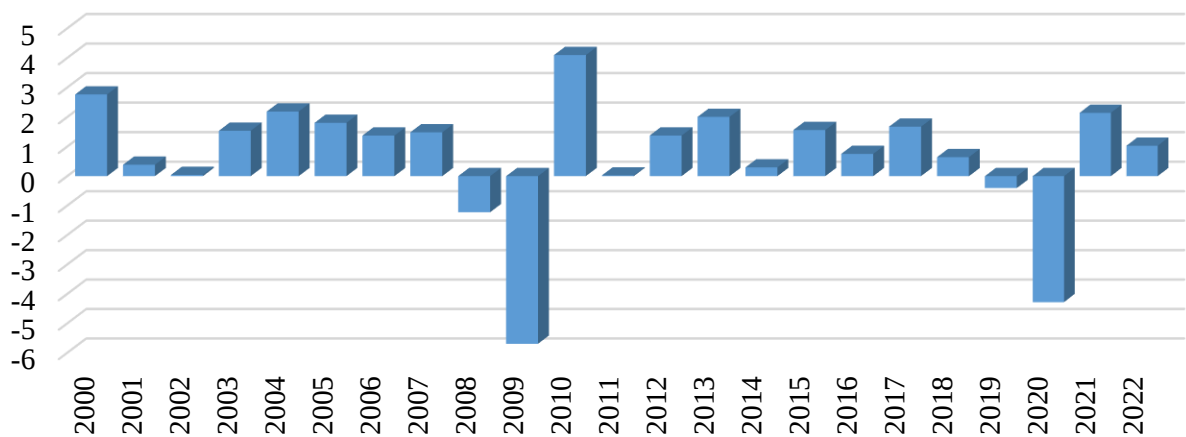

Рис. 1.4. Зростання ВВП, річний темп приросту, %

Джерело: побудовано автором [2]

Японська індивідуальність відображується в ієрархічності системи цінностей, що ґрунтується на трьох елементах – японська духовність, китайська ученість, європейські знання. У моделі управління компаніями та державного управління інтегровані ієрархічна та колективна свідомість, які проявляються на всіх рівнях управління у взаємовідносинах між співробітниками.

Уряд Японії поступово протягом тривалого часу впроваджував наступні заходи:

- низькі військові витрати – менше ніж 1 % ВВП;
- альтернативність у використанні інвестицій в висококонкурентні галузі;
- стимулювання експорту японських товарів на світові ринки шляхом довготривалого штучного заниження курсу єни – зростання ВВП країни на 0,75 % як результат зниження валютного курсу єни на 10%;
- суттєві обсяги внутрішніх інвестицій в національну економіку Японії за рахунок високого рівня заощаджень;
- державне регулювання третьої частини економіки – використання непрямих важелів, неявних інструментів регулювання економіки тощо.

В кінцевому результаті Японія отримала розвинуту модель своєї економіки.

Становленню ефективної моделі економіки та економічному зростанню сприяли такі характерні риси організації виробничого процесу на японських

підприємствах як:

- впровадження систем всебічного контролю якості продукції;
- досягнення високих рівнів продуктивності та інтенсивності праці;
- зниження рівня собівартості продукції впровадженням системи постачання «точно у строк»;
- масове впровадження автоматизації та роботизації виробництва;
- застосування новітніх технологій і передових досягнень науки для виробництва масової продукції.

Отже, чинниками успішного розвитку японської економіки є фундаментальні принципи, реалізація наукового потенціалу та розвиток технологій, використання працересурсного потенціалу та «людського чиннику», а також географічне положення.

Економічний розвиток забезпечується інноваціями та імпорто-експортними операціями, оскільки в Японії є лише незначні запаси корисних копалин. При цьому керівництво країни варіює пріоритетами науково-технічного розвитку, вдається до заходів стосовно зміцнення національної валюти, співвідношення імпорту та експорту національних товарів. Так, характерними рисами розвитку економіки є швидкісне впровадження результатів НДДКР приватними компаніями та високий рівень розвитку прикладних досліджень. Пріоритетом науково-технічного розвитку Японії є реалізація концепції суспільства, заснована на технології Інтернету речей, великих даних і штучного інтелекту [5] – рис. 1.5. Японія по праву вважається високотехнологічною країною, вона є одним з «лідерів інновацій». При цьому левову частину фінансування НДДКР здійснюють приватні компанії, а держава бере активну участь у формуванні науково-технічної політики [5]. Проте, в японській системі інновацій не висока частка фундаментальних досліджень і мало розвинуто венчурне фінансування.

Економіка Японії залежить від імпорту сировини. Так, з 2020р. основним завданням японського уряду стало відновлення економіки шляхом вирішення таких

проблем як загальне світове скорочення споживання продукції автомобільної галузі, призупинення діяльності підприємств важкої промисловості, зміна логістичних ланцюгів, скорочення постачання сировини [4].

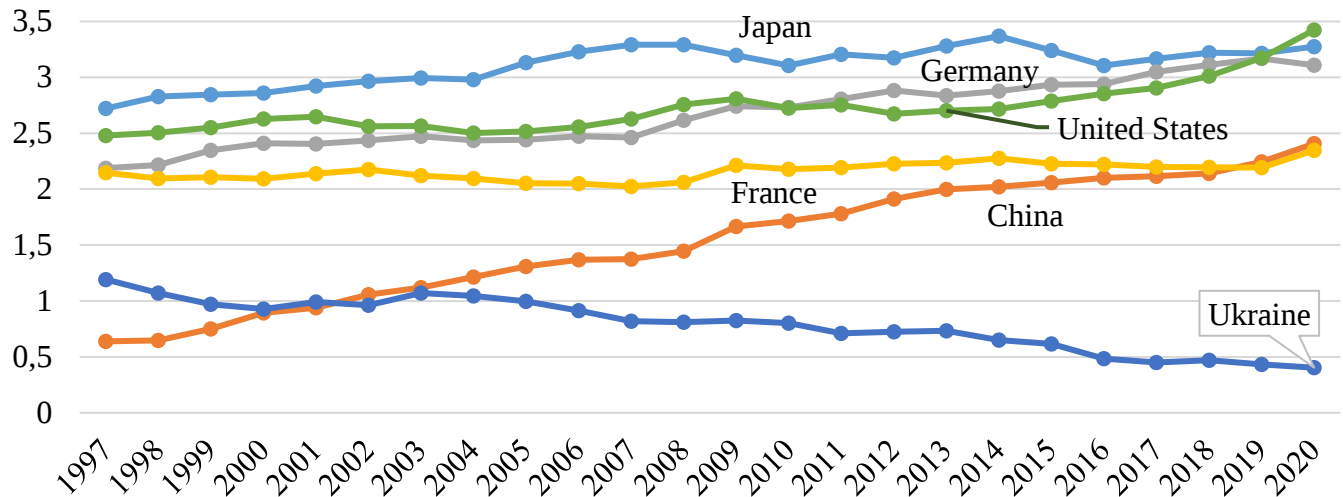

Рис. 1.5. Витрати на дослідження та розробки, у % до ВВП

Джерело: побудовано автором [1, 2, 3]

Підвищенню конкурентоспроможності Японії на світовому рівні сприяли об'єднання економіки таких великих компаній як «Mitsubishi», «Mitsui», «Sanwa», «Sumitomo», «Dai-ichi Kangyo», «Fuji» та середньо- і дрібного виробництва. Серед інших чинників – торговельно-економічна політика в напрямку забезпечення стабільного економічного зростання та соціальної безпеки. Наразі на світовому ринку спостерігається тенденція зниження питомої ваги сировини і підвищення частки готових виробів. Для Японії частка сировини в експорті – близько 90 % [6]. Це стало можливим завдяки орієнтації економіки на виробництво високоякісної і високотехнологічної продукції, вдосконаленні систем управління якістю та реалізації комплексної систем управління конкурентоспроможності підприємств.

Економічна модель Японії є експортоорієнтованою. Спочатку експорт використовували для оплати імпорту, згодом таку політику доповнили реіндустріалізацією. Як результат, Японія зайняла у світовій економіці стабільну першу позицію в електроніці, інформатиці, виробництві інноваційних матеріалів.

Японські компанії успішні завдяки таким чинникам як компактність бізнес-портфелю з зрозумілим внутрішнім сприянням; системи підвищення лояльності клієнтів; забезпечення прибутковості виробництва зі скороченням життєвого циклу продуктів; гнучкі, керовані ланцюги створення вартості; культурне розмаїття як основа інновацій [6].

Японія відноситься до Азіатсько-Тихоокеанського регіону і є його активним учасником. Це дозволяє Японії узгоджувати дії з розвитку економіки з іншими учасниками, підвищувати рівень національної безпеки Японії, нові можливості у сфері торгівлі. Проте недостатній рівень співпраці між країнами; конфлікт інтересів; низький рівень інтеграції економік через відмінності розвитку їх економічних моделей; етнічні відмінності; сильна конкуренція між розвинутими країнами світу. Також проблемою, що посилює напруженість у відносинах між країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону, є невирішені територіальні питання – розбіжність між Японією та Китаєм щодо суверенітету островів Дяюйдаоюдао, суперечка щодо права власності на острови Тато з Південною Кореєю [7].

Найбільшим конкурентом Японії в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні є Китай. Національним інтересам Японії загрожує регіональне панування Китаю. Японія ж є і залишається джерелом іноземних інвестицій, тобто найбільшим кредитором регіону.

Проте, як зазначалося вище, сьогодні Японія перебуває у затяжній фінансово-економічній кризі (рис. 1.4.) і з початком фінансової кризи 2008-2010рр. ми можемо спостерігати тенденцію до економічного спадання та в порівнянні з іншими країнами більш повільного відновлення економіки Японії. За даними Світового банку в Японії спостерігається дефляція [9] (рис. 1.6).

У 2021р. економіка Японії за даними Центрального банку демонструвала зростаючу тенденцію, що було обумовлено відновленням росту промислового виробництва та експорту. Спад в харчовій промисловості, туризмі, сфері обслуговуванні пояснюється COVID-19. Серія заходів – успішна програма вакцинації, високий зовнішній попит та ослаблення перебоїв у ланцюжках постачання, допомогла

японській економіці почати відновлюватися. Зниження купівельної спроможності єні можна спостерігати з початку 2022р. через розбіжність між занадто м'якою грошово-кредитною політикою Банку Японії та очікуваннями подальшого посилення політики ФРС США з метою зупинити зростання інфляції, яка досягла максимуму за чотири десятиліття [8].

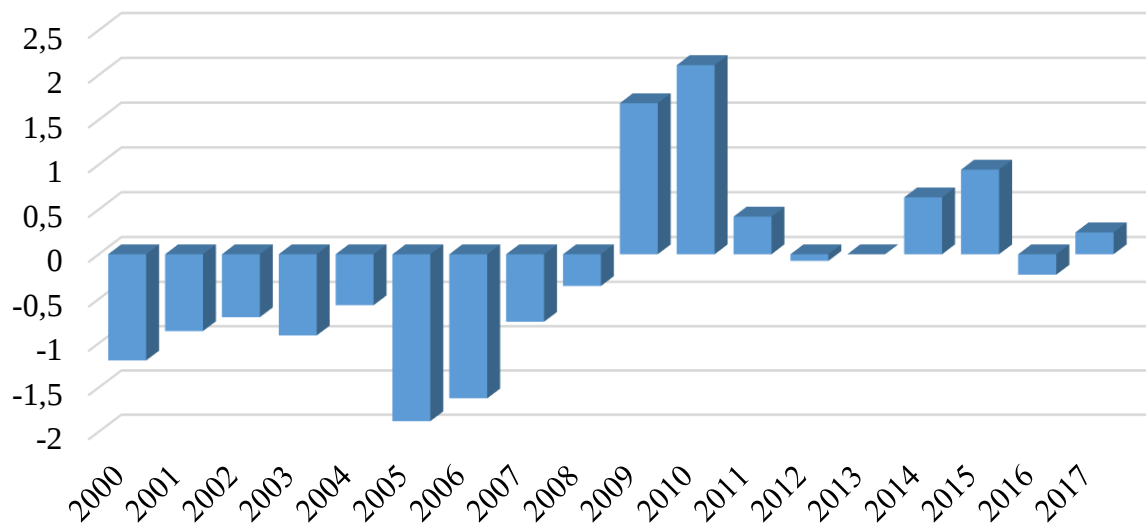

Рис. 1.6. Інфляція, річний дефлятор ВВП, %

Джерело: побудовано автором [2]

Отже, Японія – це мирна, процвітаюча країна з найнижчим рівнем вбивств, практично повною відсутністю політичних конфліктів тощо. Наприкінці 1980-хрр. японці були багатшими за американців. Зараз вони заробляють менше британців [9]. Основним недоліком економічної системи Японії є її супротив змінам.

Економічна криза Японії за розмірами негативних економічних наслідків прирівнюється до криз 20-хрр. та періоду після Другої світової війни. Існує думка, що виправити ситуацію можуть заходи, подібні тим, завдяки яким Японія долала наведені вище кризи – зниження курсу єні та збільшення експорту. Також економічна система потребує змін в економічній політиці японського уряду, лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, більшої відкритості економіки, підвищення прозорості діяльності банків, традиційно – зменшення імпорту і посилення експорту.

Перераховані заходи дозволять Японії зміцнити свої частково втрачені позиції у світовій економіці.

1.2. Еволюція українсько-японських економічних відносин

В 1991р. з моменту набуття Україною її незалежності розпочався розвиток зовнішньоекономічних відносин України і Японією. В першу чергу це стосувалося високих технологій та широких можливостей, які в Японії на високому рівні.

Японія визнала незалежність України 28 грудня 1991р. Встановлення дипломатичних відносин з географічно далекою Японією розпочалося 26 січня 1992р. [10]. Розвиток взаємовідносин між Україною та Японією є основою підвищення стабільності нашої держави на глобальному рівні. Їх успішний розвиток пояснюється відсутністю політичних розбіжностей та однаковим відношенням до вирішення більшості питань міжнародних відносин. Обидві країни відстоюють фундаментальні принципи верховенства права, демократії та загальнолюдських цінностей [10].

Україна стала більш привабливою для японського бізнесу в інвестиційній і торговельній сферах після підписання між Україною та Японією Угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій у 2015р. і запровадження поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС на основі Угоди про асоціацію у 2016р. Український експорт формується головним чином за рахунок товарів з низьким рівнем доданої вартості [11].

Основними напрямками зовнішньої діяльності Японії за результатами критичного 2020 р. було визначено такі – рис. 1.7.

Японія є провідним міжнародним кредитором та перспективним інвестором. Така активна міжнародна позиція Японії в розвитку міжнародного співробітництва є основою для розвитку багатовекторних економічних відносин з іншими країнами.

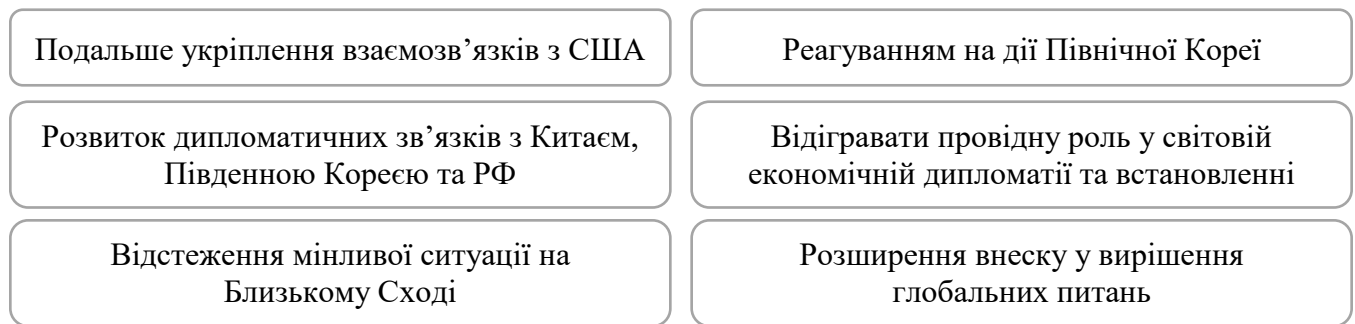

Рис. 1.7. Основні напрямки зовнішньої діяльності Японії

Джерело: побудовано автором [10]

Як вже зазначалося, Японія відіграє важливу роль в регіональних і глобальних торгово-економічних відносинах. Найпродуктивнішим є двостороннє торгово-економічне партнерство з Європейським Союзом; Японія розвиває зону вільної торгівлі з Великою Британією; бере участь у Транстихоокеанському партнерстві з Американським континентом і спеціальній угоді із США; активно розвиває вільну торгівлю в Індійсько-Тихоокеанському регіоні. В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні Японія з високим рівнем її бізнес-культури є для України важливим і надійним партнером. При цьому можливості розвитку і поглиблення таких відносин, зокрема стосовно експорту з України, недостатньо використані і можуть зростати в майбутньому [12]. В плані розвитку зовнішньоекономічних відносин інтереси України частково збігаються з основними напрямками зовнішньоекономічної дипломатії Японії. Основними напрямками в сфері взаємовідносин з Японією з української сторони є торгівля, економіка, наука, освіта, гуманітарна сфера. Двостороння співпраця безпосередньо має на меті зміцнення інституту української демократії, складає основу адміністративних та економічних реформ, дозволяє розвивати культуру двох країн, освіту, медицину та інфраструктуру в Україні [12].

Динаміка економічних відносин між Україною та Японією до 2014р. стабільно поступальна. З 1995р. в Парламенті Японії розпочинає діяльність Асоціація дружби «Японія-Україна». В той же час у Верховній Раді України створюється і починає свою діяльність група з міжпарламентських зав'язків з Японією. У 2015р. Україну з

офіційним візитом відвідав Прем'єр-міністр Японії С.Абе, що сталося вперше в історії українсько-японських відносин. Це дало поштовх новому етапу розвитку. Пізніше, у 2016р. в Японії відбулася офіційна зустріч Президента України П.Порошенко та Прем'єр-міністра Японії С.Абе [12]. Дипломатичні відносини між Україною та Японією шляхом низки зустрічей між першими особами країн тільки підсилили двосторонній розвиток економічних відносин.

У двосторонніх відносинах між Україною і Японією більша ймовірність активної ролі японського бізнесу на українському ринку. Так у 2015р. Україна та Японія підписали Угоду про сприяння та взаємний захист інвестицій. Для України це означало збільшення обсягів залучених додаткових інвестицій в короткостроковому періоді і підвищення економічного потенціалу, розширення можливостей використання диверсифікації економічної співпраці двох країн в подальшому.

Основними показниками зовнішньоекономічних відносин між двома країнами є експорт та імпорт товарів і послуг, обсяги і потоки взаємних прямих іноземних інвестицій. За даними ДіяБізнес основними товарами, які експортує Японія є ядерні реактори, котли, машини, обладнання і механічні пристрої та їх частини, чорні метали, прилади та оптичні апарати, фотографічні, кінематографічні, контрольні, вимірювальні, прецизійні; медичні або хірургічні; їх частини та приладдя, електричні машини і обладнання, засоби наземного транспорту, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, їх частини та обладнання [13]. Імпортує Японія ядерні реактори, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини, фармацевтичну продукцію, електричні машини і обладнання, мінеральні палива, руди, шлак і зола [13]. Так у 2019р. 56% експорту до Японії складала залізна руда і концентрати, 29% – тютюнові вироби. З Японії в Україну експортують автомобілі – 65% японського імпорту, продукцію важкого машинобудування, оптичних і фотографічних апаратів та електричних машин. З часом можна спостерігати тенденцію збільшення номенклатури українського експорту. Динаміку обсягів експорту та імпорту товарів між країнами ми можемо спостерігати на рис. 1.8. В 2019-

2021рр. співвідношення експорту-імпорту України є більш стабільним в порівнянні з 2011р. Також спостерігається зростання експорту українських товарів.

Рис. 1.8. Динаміки зовнішньої торгівлі між Японією і Україною

Джерело: побудовано автором [14]

Важливе значення для японської економіки розвитку міжнародної торгівлі, її відкритості та інтеграції у світову економіку засвідчує те, що наприклад частка зовнішньої торгівлі у ВВП у 2018р. зросла до 36,7 %. В цей же час зростає питома частка неелектричних машин та хімічної продукції в загальній структурі японського експорту. Структура імпорту змінювалася за рахунок зростання частки палива та інших мінеральних продуктів – до 23,3 % та 6,5 % відповідно. А от частка промислової та сільськогосподарської продукції зменшилися – до 57,4 % та 11,1 % відповідно.

У 2019р. загальний товарообіг між Україною і Японією склав 1,24 млрд. дол. США. Український експорт становив 260 млн. дол. США, імпорт товарів з Японії – 975 млн. дол. США. Український експорт формують такі товари, що мають низький рівень доданої вартості: залізні руди і концентрати – 56% товарного експорту, тютюнові вироби – 29%. В той же час структура японського імпорту є стабільною, складається в першу чергу з автомобілів – 65% японського імпорту в Україну, продукції важкого машинобудування, оптичних і фотографічних апаратів та електричних машин [10].

З 2017р. функціонує дозвіл для імпорту з України до Японії продукції молочної галузі, у 2019р. були узгоджені сертифікати здоров'я на експорт м'яса курятини та свіжих

яєць. Тобто, ми можемо спостерігати розширення номенклатури українського експорту. Як результат – скорочення дисбалансу у двосторонній торгівлі товарами.

На кінець 2021р. товарообіг між Україною та Японією перевищив на 319,41 млн. дол. США товарообіг 2020р. і склав 1589,66 млн. дол. США. Конкретніше – значно збільшився експорт українських товарів до 359,89 млн. дол. США, імпорт японських товарів і послуг складав 1229,77 млн. дол. США. Це було найвище значення показника за весь період існування японсько-українських економічних відносин.

До останнього часу серед перспективних напрямків в економічному співробітництві Україна-Японія були сільське господарство та ІТ-технології.

Японія з свого боку сприяє збільшенню потенціалу аграрного сектору України. Наприклад, у 2019р. узгоджено сертифікати здоров'я на експорт з України до Японії м'яса курятини, а також свіжих яєць тощо. Це стало можливим завдяки багаторічним зусиллям стосовно виходу на японський ринок української міжнародної компанії МХП, що й спеціалізується у сфері харчових та агротехнологій.

Потенціал аграрного сектору України розвивався за рахунок реалізації грантових коштів від різних міжнародних донорів – EBRD (The European Bank for Reconstruction and Development), UN FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations), проекту UNBDP (Український проєкт бізнес-розвитку плодовоовочівництва). У 2019р. вперше з'явилася можливість для українські компанії взяти участь у аграрних виставках в Японії. В результаті, вже на початку 2022р. пріоритетними позиціями експорту стали тютюнові вироби – 47%, залізорудна сировина – 30%, продукти харчування – 12,6%, тобто ми можемо спостерігався перерозподіл між статтями експорту.

З Японії до України у 2021р. імпортували автомобілі, продукцію електромашинобудування та загального призначення, оптичні та фотографічні прилади, каучук і гуму. Найбільшу частку склали автомобілі – 65 %, що обумовлено провідною позицією Японії в автомобілебудуванні (рис. 1.7). Варто відмітити, що переважна частина товарів українського експорту японськими корпораціями експортувалася в країни Південно-Східної Азії, Європейського Союзу, Африки та Китаю, а не безпосередньо до Японії [10].

У 2021р. обсяги експорту послуг зросли на 38,7 % у порівнянні з 2020р. Через впровадження заходів щодо зменшення поширення пандемії коронавірусу імпорту японських послуг знизився на 62,8% в порівнянні з 2020р.

Японія – це один з основних світових інвесторів. У 2021р. вона інвестувала в економіку України 234,8 млн. дол. США. Через філії в Європі японські корпорації залучили понад 550 млн. дол. США інвестицій. Основною сферою прямих іноземних інвестицій стала оптова та роздрібна торгівля та ремонт транспортних засобів – 223 млн. дол. США [11]. У сфері виробництва електричного та електронного обладнання для транспортних засобів інвестувала компанії «Yazaki» та «FujiKura» у Закарпатській та Львівській областях, у виробництво тютюнових виробів інвестувала компанія «Japan Tobacco Inc.» у м. Кременчук, в аграрному секторі України – корпорація «Sumitomo», SDG Corp.

Варто зазначити, що Японія акцентує увагу на багатосторонньому партнерстві у форматі «Україна-Японія-ЄС», тобто в цьому плані Україна стала провідником Японії до Європи. Це розширює економічні можливості нашої держави як у відносинах з Японією, так і в успішній європейській інтеграції.

Основною проблемою виходу української продукції на японський ринок є й високі вимоги до її якості. Її вирішити дозволяє опосередковано Зона вільної торгівлі між нашою країною та Європейським Союзом, зокрема, так зростає довіра до українського бізнесу з боку японських партнерів [12]. Суттєво виділяю українську продукцію для японського покупця її співвідношення «ціна-якість», оскільки українські товари продаються знаходяться в Японії в середньому ціновому діапазоні.

Експерти компанії Rakuten вважають, що в Україні на ринку ІТ-сфери працюють професійні фахівці, активно використовуються власниками смартфонів такі додатки як Viber – у 2019р. майже 96 %. В результаті Україна в ІТ сфері має суттєві переваги. Українська влада активно впроваджувала проєкт «Держава у смартфоні», чому сприяла політична підтримка ІТ-сфери. А поштовхом до цього стала зустріч Президента України В.А. Зеленського з засновником компанії Rakuten під час

його візиту у 2019р. до Японії.

Після підписання Угоди про асоціацію між ЄС та Україною та ратифікації Паризької кліматичної угоди у 2016р. Україна зобов'язалася привести свою енергосистему до стандартів ЄС так, як це відображено в Енергетичній стратегії України до 2035 р. Українське законодавство змінювалося стосовно «зеленого тарифу» та ринку електроенергії, що дозволило підвищити довіру інвесторів до системи державної підтримки «зеленої енергетики» в Україні. З іншого боку, високий рівень розвитку технологій та індустріалізації Японія дозволив їй стати найуспішнішою країною світу у вирішенні екологічних проблем. Це відбувається на всіх етапах від класифікації відходів до пошуку альтернативних енергетичних джерел та боротьбою зі змінами в кліматі. В результаті стало можливим розвивати ще один механізм співпраці між Україною та Японією – Схему зелених інвестицій (GIS), яка працює в рамках Кіотського протоколу. Класифікація японських інвестицій до України представлена на рис. 1.9.

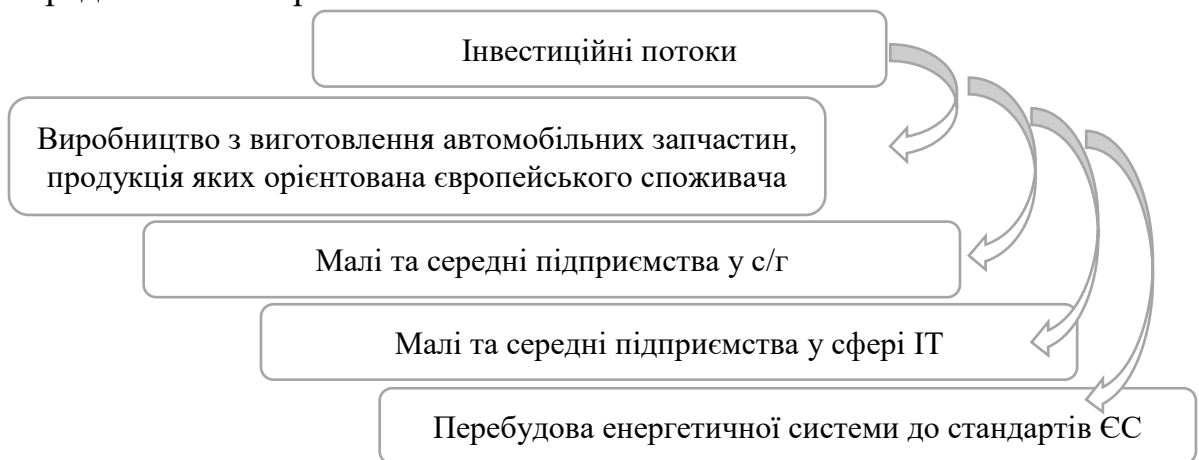

Рис. 1.9. Класифікація японських інвестицій в Україну

Джерело: побудовано автором [18]

Отже, за роки незалежності Україна і Японія вибудували тісні партнерські відносини, які продовжують розвиватися. Їх співпраця вибудовується на регіональному та глобальному рівнях. Японія стала першою країною азійського простору, яка була запрошена стати учасницею Конференції з безпеки та

співробітництва в Європі, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, спостерігач Ради Європи. Японія і Україна співпрацюють в системі ООН тощо.

З початку 2022р. відносини Японії і України дещо змінилися, що спричинено повномасштабною війною РФ в Україні. Першою проблемою стало небезпека і нестабільність бізнесових процесів на території нашої держави. Окрім того – порушення логістики зовнішньоекономічних зв'язків через призупинку діяльності морських портів України, глибока криза у фінансовому секторі, ослаблена коронакриза, припинення діяльності установ через складність операційних викликів, підвищення рівня ризиків платоспроможності та ліквідності.

Оскільки Японія є одним із найбільших у світі імпортерів сільськогосподарської та харчової продукції, то Україна є важливим експортним партнером країни сільськогосподарської продукції. Японський бізнес зацікавлений Україною через її географічну близькість до ЄС, наявність висококваліфікованих кадрів, відносно низькій вартості продукції, перспективам реалізації спільних проєктів, наприклад, в ядерній енергетиці та розробці корисних копалин (літію).

Для України Японія представляє інтерес завдяки її промисловому потенціалу, високій корпоративній культурі, неперевершеній філософії бізнесу. Такі риси економічної системи Японії спричинили економічне піднесення Китаю та країн – членів Асоціації держав Південно-Східної Азії.

Проблеми у розвитку взаємовідносин складають внутрішні проблеми японської економіки та економічні і політичні проблеми України.

1.3. Правове підґрунтя економічних відносин між Україною та Японією

Відносини, які складаються між Україною та Японією не мають тих чи інших політичних проблем та розбіжностей. Країни мають спільні погляди та дотримуються однакових позицій з вирішення багатьох актуальних міжнародних проблем. Україна і Японія відстоюють фундаментальні принципи верховенства права, демократії та

загальнолюдських цінностей.

України на міжнародному рівні позиціонує себе як державу з розвинутими партнерськими відносинами, що відображено в Стратегії національної безпеки України від травня 2015р. [15]. Особлива увага приділяється питанням відновлення територіальної цілісності, усуненню та мінімізації загроз державному суверенітету. Найвищою метою є забезпечення мирного майбутнього України, збереження її суверенітету та незалежності, підвищення економіко-соціального та гуманітарного рівнів життя громадян країни. Провідною задачею при цьому є інтеграція нашої держави до ЄС та створення умов для вступу до Північноатлантичного альянсу [15].

Для вирішення завдань, які зазначені в Стратегії, Україна має розвиватися в суспільно-політичній та соціально-економічній площинах. Для цього вибудовується зовнішньополітична позиція України в мінливих умовах міжнародного розвитку.

Зовнішньоекономічна діяльність будь-якої держави в обов'язковому порядку здійснюється в рамках дотримання норм міжнародного права. У відносинах України та Японії основним правовим документом є Декларація про глобальне партнерство, підписана у 2011р. Її основні завдання на сьогодні виконанні в повному обсязі [17], проте вона і на цей час є основоположною в розвитку економічних відносин між Україною та Японією. Самі відносини почали розвиватися після офіційного візиту прем'єр-міністра Японії до України у 2015р. До цього моменту взаємодія між країнами спиралася на засадах співпраці союзників. Підписання Декларації створило можливість Україні і Японії вийти на новий етап розвитку їх економічних відносин.

Серед основних підписаних документів, які визначають порядок співпраці між двома державами є такі – табл. 1.1.

Повний перелік чинних договірно-правових документів щодо співробітництва між Японією та Україною з 1992р. по 2023р. представлено в [18].

Основним законодавчим документом, який визначає головні сфери співпраці між двома державами, на поточний момент часу є «Спільна заява про особливе глобальне партнерство», яка була підписана під час візиту глави японського уряду до

України Президентом України В.О. Зеленським та Прем'єр-міністром Японії Ф. Кішідою 22.03.2023р. [18].

Таблиця 1.1.

Основні чинні договірно-правові документів щодо співробітництва між
Японією та Україною з 1992р. по 2023р.

№	Дата підписання	Назва
1	2	3
1	26.01.1992	Домовленість між Урядом України і Урядом Японії про встановлення дипломатичних відносин
2	23.03.1995	Угода між Україною та Японією з питань правонаступництва обох держав стосовно договорів та угод (у формі обміну листами)
3	14.04.1997	Угода про співробітництво і партнерство між Експортно-імпортним банком України і Експортно-імпортним банком Японії
4	01.09.2003	Спільне україно- японське комюніке
5	10.06.2004	Угода між Урядом України та Урядом Японії про технічне співробітництво та грантову допомогу
6	21.07.2005	Спільна заява України і Японії про нове партнерство у 21 -му столітті
7	15.07.2005	Угода (у формі обміну нотами) між Міністерством економіки України і Міністерством закордонних справ Японії про реалізацію проєкту технічного співробітництва «Українсько-японський центр»
8	21.07.2005	Протокол щодо доступу до ринків товарів і послуг між Україною і Японією
9	14.07.2008	Меморандум між Урядом України та Урядом Японії про співпрацю з впровадження Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї
10	25.03.2009	Меморандум про взаєморозуміння між Державним експортно-імпортним банком України та Агенцією зі страхування експорту та інвестицій Японії щодо страхування японського експорту в Україні
11	19.01.2011	Спільна заява щодо українсько- японського глобального партнерства
12	05.02.2015	Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій між Україною і Японією
13	12.06.2019	Заява про співробітництво між Державною службою фінансового моніторингу України та Японським центром фінансової розвідки Національної комісії з питань громадської безпеки Японії щодо обміну фінансовою інформацією стосовно протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму
14	12.03.2021	Меморандум про співпрацю між Національним координаційним центром кібербезпеки при Раді Національної безпеки і оборони України та Національним центром готовності до інцидентів та стратегії кібербезпеки Японії
15	23.10.2021	Меморандум про співробітництво між Державним космічним агентством України та Японським агентством аерокосмічних досліджень щодо вивчення можливості співробітництва у сфері космічної діяльності в мирних цілях (23 жовтня 2021 р.).

1	2	3
16	08.03.2022	Угода (у формі обміну нотами) між Урядом України та Урядом Японії про надання обладнання і товарів
17	28.04.2022	Угода (у формі обміну нотами) між Урядом України та Урядом Японії щодо кредиту Японського агентства міжнародного співробітництва на політику розвитку у сфері надзвичайного економічного відновлення на суму 13 млрд. єн або 100 млн. дол. США
18	28.04.2022	Угода (у формі обміну листами) між Урядом України та Урядом Японії про надання Уряду України гранту непроєктного типу на закупівлю спеціального обладнання для закладів охорони здоров'я України на суму 300 млн. єн.
19	07.06.2022	Угода (у формі обміну нотами) між Урядом України та Урядом Японії про внесення змін до Угоди (у формі обміну нотами) між Урядом України та Урядом Японії щодо кредиту Японського агентства міжнародного співробітництва на політику розвитку у сфері надзвичайного економічного відновлення. Підписана Угода вносить поправки до Угоди, підписаної 28.04.2022, і передбачає надання додатково 65 млрд. єн, що еквівалентно 500 млн. дол. США.
20	22.03.2023	Спільна заява про особливе глобальне партнерство між Україною і Японією
21	26.04.2023	Меморандум про співробітництво у сфері цифрових трансформацій між Міністерством цифрової трансформації України, Адміністрацією Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Агенцією цифровізації Японії
22	19.06.2023	Меморандум про взаєморозуміння між Агентством реконструкції Японії та Агентством з відновлення України

Джерело: побудовано автором [18]

Загалом же спочатку вибудовувалися українсько-японські дипломатичні відносини, потім – економічні. Вона не були стабільно-поступовими, їх становлення відбувалося досить повільно, синусоподібно, з певними, але не критичними проблемами. Японія у цих відносинах виявила себе як дуже обережний та витриманий партнер, оскільки в її філософії не передбачаються поспішні кроки. Після моменту встановлення українсько-японських дипломатичних відносин, посольство України в Японії було зареєстровано у вересні 1994р. ,а офіційно відкрите 23 березня 1995р. Натомість посольство Японії в Україні було відкрито 20 січня 1993р. ,оскільки в першу чергу Україна вибудовувала відносини з її сусідами, наприклад, Китаєм.

За роки незалежності були розроблені та впроваджені ефективні механізми двосторонньої співпраці та координації. Особисті контакти заступників міністрів

закордонних справ України та Японії дозволили покласти початок функціонуванню інституту політичних консультацій, діяльність якого перевели взаємовідносини між державами на новий рівень – інтенсивних та продуктивних контактів.

Економічні взаємовідносини України і Японії розвиваються в таких основних сферах як науково-технічна, сільськогосподарська, торговельно-економічна, освітянська та культурна.

Чинна двостороння правова база між країнами складається з 55 двосторонніх документів, які укладені державами станом на кінець 2020р. Основою для формування нових зовнішніх зв'язків України на початку її незалежності стали двосторонні домовленості та договірно-правові документи, як спадок колишнього СРСР. Японією в свій час була визнала договірно-правову базу, яка дісталася Україні.

Першим кроком на шляху налагодженню більш тісних зовнішньоекономічних зв'язків з Японією був офіційний візит до Японії Президента України Л.Д. Кучми у березні 1995р. В результаті була підписана заява між Україною та Японією.

Подальшим кроком стали чисельні візити та партнерські зустрічі високопосадових осіб обох країн, які підштовхнули до більш серйозних дій.

Наступний візит Президента України відбувся через 10 років у липні 2005р. Результатом зустрічі Президента України В.А. Ющенка та Прем'єра-міністрів Японії стало підписання Спільної заяви про нове партнерство у 21-му столітті, що вивело українсько-японські відносини на наступний новий рівень партнерства. Ділова активність з обох сторін значно зросла вже в у липні 2005 р. після підписання заяви.

В період з 2005 р. по 2010 р. відносини розвивалися в різних сферах діяльності – освіта та наука, культура і туризм, транспорт і зв'язок, охорона здоров'я, економіка. Контакти підтримуються завдяки візитам посадових осіб України до Японії. Цей період характеризується підписанням більше ніж двадцяти міждержавних і міждержавних документів, чинних і на даний час.

У січні 2010р. відбулася наступна подорож Президента України до Японії і новий поштовх у розвитку економічних взаємовідносин між державами.

Протягом всього часу значну роль у двосторонніх відносинах відігравали візити високопоставлених осіб і особисті зустрічі між ними. Так після візиту Президенту України до Японії у 2011р. японський уряд дещо змінив своє ставлення і почав оцінювати Україну як країну, що має великі потенційні можливості. Згодом у квітні 2014р. Україна отримала від Японії грант у розмірі 500 тис. євро на розвиток діяльності Спеціальної моніторингової комісії. В той же період на Саміті Японія-Україна» було обговорено питання інвестування Японією української економіки. У липні 2017р. відбулася зустріч країн «Великої сімки» на якій Японія висловлювала свою високу підтримку в питаннях територіальної цілісності нашої країни [19, 20].

Після підписання Угоди про залучення японських інвестицій до економіки України у 2015р. [20] та домовленості щодо японської підтримки в ліквідації наслідків на атомних електростанціях України [21] за даними Національного бюро статистики обсяг прямих японських інвестицій на кінець 2019р. склав 139 мл. дол. США [22]

У 2016р. відбувся візит до Японії Президента України П. Порошенка і відбувся «Саміт Японія-Україна», в результаті країни ще раз підтвердили свої наміри до подальшого зміцнення контактів, розширення допомоги Японії стосовно проведення внутрішніх реформ в Україні та поглиблення співпраці в сфері національної безпеки [23]. На 25 річницю дипломатичних українсько-японських відносин 2017р. був оголошений «Роком Японії в Україні». В рамках даної події були організовані виступи японських експертів для української наукової спільноти з питань зовнішньої політики та безпеки країни. Загалом період був не активним до 2019р. В його другій половині відбувся черговий офіційний візит Президента України В. Зеленського до Японії. На цей час у фокусі були двосторонні зустрічі з поширення співпраці в сфері інформаційних технологій та оборонній.

На Мюнхенській конференції з безпеки від 15.02.2020р. було визначено ще один вектор співпраці – кібербезпека, високі технології та оцифрування [24], сторони обмінялися досвідом, спільно навчалися тощо.

Як світовий донор в питаннях підтримки розвитку країн Японія офіційно

здійснює допомогу розвитку різним країнам. За більше 60-ти років Японське агентство міжнародного співробітництва надало допомогу 169 країнам [20], в тому числі і Україні. В рамках офіційної допомоги в розвитку на території України було реалізовано проєкт будівництва терміналу «Э» в міжнародному аеропорті «Бориспіль», вартість проєкту склала 900 млн дол. США, це був пільговий кредит. Цей проєкт отримав рівень ДЖАЙКИ [25]. Загалом, з 1992р. по 2020р. допомога Японії для України склала понад 3,2 млрд. дол. США.

Активну участь Японія бере в проєктах ООН. Це була гуманітарна допомога мешканцям окупованих територій та фінансова допомога вимушено переміщеним особам з 2014р. в рамках допомоги на відновлення східних регіонів України. Окрім цього, Японія здійснює кредитну, грантову та фінансову підтримку України. Так грантова допомога Японії склала 98 млн дол. США, кредитна – 1,69 млрд дол. США. Фінансова підтримка України Японією з 2014 р. – 1,8 млрд дол. США [26], підтримка технічного співробітництва – 79 млн дол. США [27].

Координатором українсько-японських економічних відносин з боку Японії є Комітет з ділового співробітництва з Україною японської бізнес-федерації «Кейданрен» [28], з української – Координаційна рада з питань економічного співробітництва з Японією при Міністерстві [29]. Завдяки цьому на українському ринку продають японські автомобілі, електричне, електронне та оптичне обладнання. Японія демонструє інтерес щодо подальшого інвестування в українську економіку. Японська сторона робить наголос на державно-приватному партнерстві як перспективному напрямку в залученні нових інвестицій до України. Японські інвестиції по плану впроваджуватимуться в інфраструктурних проєктах, оскільки власними силами зробити це для України є проблематичними.

Наразі Україна працює над задачею обговорення і укладення Угоди про зону вільної торгівлі з Японією. Це була пропозиція України до Японії. Її мета – зрівноважити обсяги експортованих товарів на ринках двох країн. Так, за даними Державної служби статистики [30] у 2020р. співвідношення японського імпорту та

експорту товарів складало відповідно 1,2 млрд дол. США і 182 млн дол. США, тобто приблизно 7 до 1. Варто зазначити, що за даними японського міністерства загальний товарообіг між Японією і Україною у 2020р. становив 1,02 млрд дол. США – Японський експорт – 498 млн. дол. США, український – 523 млн. дол. США. Отже, за даними статистики Японії український експорт перевищує українську статистику на 25 млн. дол. США, що пояснюється різними методами розрахунку показників.

Підписання Угоди про зону вільної торгівлі між Україною і Японією може стати способом вирішити проблеми рівних економічних прав та сприятиме розвитку двосторонніх торговельно- економічних відносин, подальшому підвищенню економічного потенціалу двох країн, активує розвиток бізнес-партнерства. Наразі Україна, як і Японія, має вільну зону торгівлі з ЄС, Україна вже має 18 угод про вільну торгівлю з 45 країнами світу відповідно до Експортної стратегії 2017р. [31], що дає можливість їй функціонувати на ринках і обслуговувати 800 млн. потенційних споживачів. Ще один крок – з 1.01.2021р. функціонує зона вільної торгівлі України та Ізраїлю, що дозволить збільшити товарооборот між країнами в середньому до 2 млрд дол. США [32]. Україна з свого боку активно розвиває свої можливості і розвиває тему створення зони вільної торгівлі з Туреччиною. Таким чином, є достатньо підстав для підписання Угоди про зону вільної торгівлі України і Японії. Завзятість українського уряду стосовно розвитку зон вільної торгівлі з Україною дозволяє набуту досвіду в налагодженні дипломатичних зв'язків міжнародного рівня. Як наслідок – в Україні та Японії сформувалося майже однакове правове поле. Тому для укладання Угоди необхідно визначити перелік товарів, які підлягатимуть захисту [33].

За результатами дослідження варто зазначити, що Україна та Японія більше тридцяти років розвиваються дипломатичні відносини, змогли реалізувати всі необхідні формальності в правовому полі, необхідні для подальшого ефективного розвитку економічних відносин між державами.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Японія є однією з найбільш розвинених країн світу, світовий лідер у галузі високих технологій. Найбільшими секторами економіки Японії є металургія, автомобільна, хімічна, легка і харчова, і послуги. Промислова продукція Японії характеризується потужною наукомісткістю. Також в країні високо розвинутий аграрний сектор. За обсягом ВВП Японія є третьою державою в світі. В останні роки в Японії спостерігався тривалий період низького зростання економіки. Економічний розвиток Японії забезпечується інноваціями та імпортом-експортними операціями. Характерними для Японії є швидкісне впровадження результатів НДДКР.

В першу чергу розвиток зовнішньоекономічних відносин України і Японією стосувався високих технологій та широких можливостей, які в Японії на високому рівні. Їх успішний розвиток пояснюється відсутністю політичних розбіжностей та однаковим відношенням до вирішення більшості питань міжнародних відносин.

Динаміка економічних відносин між Україною та Японією до 2014р. стабільно поступальна. З Японії в Україну експортують автомобілі – 65% японського імпорту, продукцію важкого машинобудування, оптичних і фотографічних апаратів та електричних машин. Імпортує Японія ядерні реактори, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини, фармацевтичну продукцію, електричні машини і обладнання, мінеральні палива, руди, шлак і зола.

До останнього часу серед перспективних напрямків в економічному співробітництві Україна-Японія були сільське господарство та ІТ-технології. Україна є важливим експортним партнером країни сільськогосподарської продукції.

Японія – це один з основних світових інвесторів. Японський бізнес зацікавлений Україною через її географічну близькість до ЄС, наявність висококваліфікованих кадрів, відносно низькій вартості продукції, перспективам реалізації спільних проєктів. За останні два роки Японія активно допомагає Україні, про що свідчать угоди і меморандуми про співпрацю.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ТРЕНДІВ УКРАЇНСЬКО-ЯПОНСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

2.1. Дослідження основних трендів розвитку зовнішньої торгівлі товарами та послугами Японії та України на сучасному етапі

На сьогодні Україна та Японія одночасно демонструють інтерес до розвитку і зміцнення двосторонньої співпраці між ними. Основою до побудови ефективного і міцного партнерства є спільні для двох країн одночасно цінності і виклики, які встають перед економіками держав. Економічні, як і політичні, відносини між Україною та Японією мають нереалізований потенціал, який можна і варто поширювати на новий вимір, розширюючи номенклатуру товарів зовнішньої торгівлі та збільшуючи обсяги і сферу інвестування.

Російсько-українська війна посилила ризики для національної безпеки Японії зі сторони Росії. В той же час вона змусила зміцнити та впевнити розвиток Японією її оборонного потенціалу у відповідь на безпосередньо ризики і сприяла до більш активного зміцнення й розширення співпраці з союзниками та партнерами в Індо-Тихоокеанському регіоні. Японія також активно виступила на підтримку України в цій війні. Разом з тим обидві країни висловлюють наміри розвивати і економічне співробітництво, що виражається в ряді угод, численних перемовинах, зустрічах, деяких уже реалізованих проєктах тощо [34].

На розвитку українсько-японських економічних відносин впливають тенденції, які панують в економічних системах двох країн. Причому більшою мірою це стосується української економіки, оскільки її розвиток не настільки стабільний. Так, українська економіка має досить нестійку динаміку. Це можна відслідкувати за динамікою ВВП починаючи з 1991 по 2022рр. – рис. 2.1.

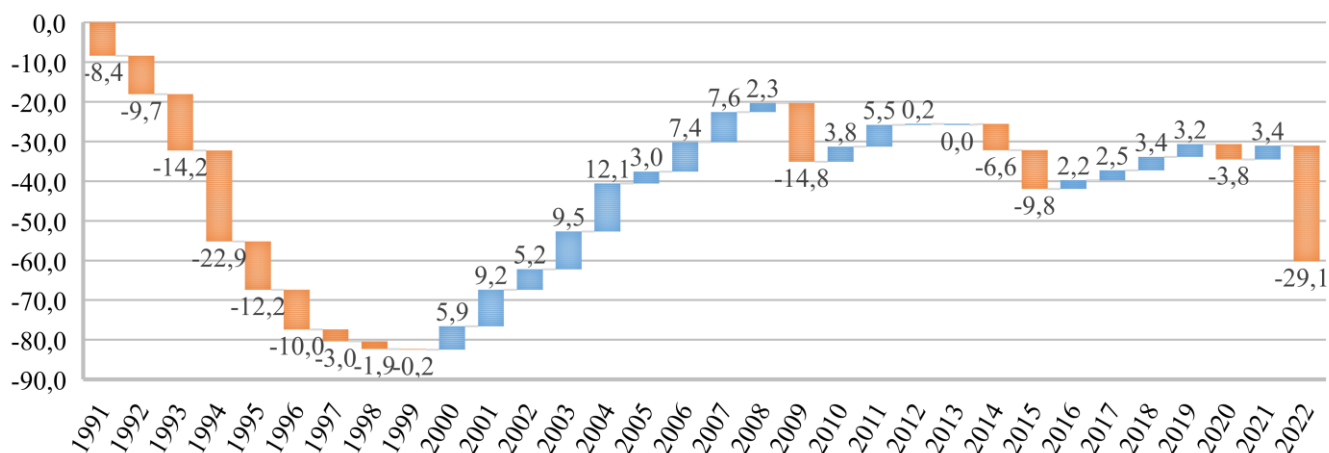

Рис. 2.1. Динаміка темпів зростання ВВП України за 1991-2022 рр.

Джерело: побудовано автором [30]

Ми можемо бачити, що на стан економіки України впливають значні політичні події (за досліджуваній період – переважно в середині країни) і глобального характеру, як світова фінансова криза.

За даними Національного банку України за останні п'ять років динаміка експорту України за окремими товарними групами представлена на рис.2.2. Ці дані характеризують експорт в цілому. Ми можемо бачити, що на першому місці чорні і кольорові метали та вироби з них. Це основна група експорту. Тим більше помітні коливання обсягів експорту за даною групою – незначне зниження в 2020р. в наслідок впровадження заходів проти розповсюдження вірусу COVID-19 і ще більше скорочення експорту внаслідок війни росії в Україні.

Аналіз динаміки імпорту України за товарними групами представлено на рис. 2.3. Ми можемо спостерігати досить цікаву динаміку імпорту товарів в Україну за останні п'ять років за місяцями. На першому місці машини .устаткування, транспортні засоби та прилади. Лише на початку 2023р. різко знижується імпорт за цією групою. Значним є імпорт мінеральних продуктів та продуктів хімічної промисловості. Така тенденція спостерігалася з 2019р. В 2023р. досить суттєво зростає імпорт інших товарів. Протягом всього часу досить помірні обсяги і стабільні по групі харчових

продуктів. І досить очевидним є практично по всіх позиціям зниження до мінімуму імпорту на початку 2023р.

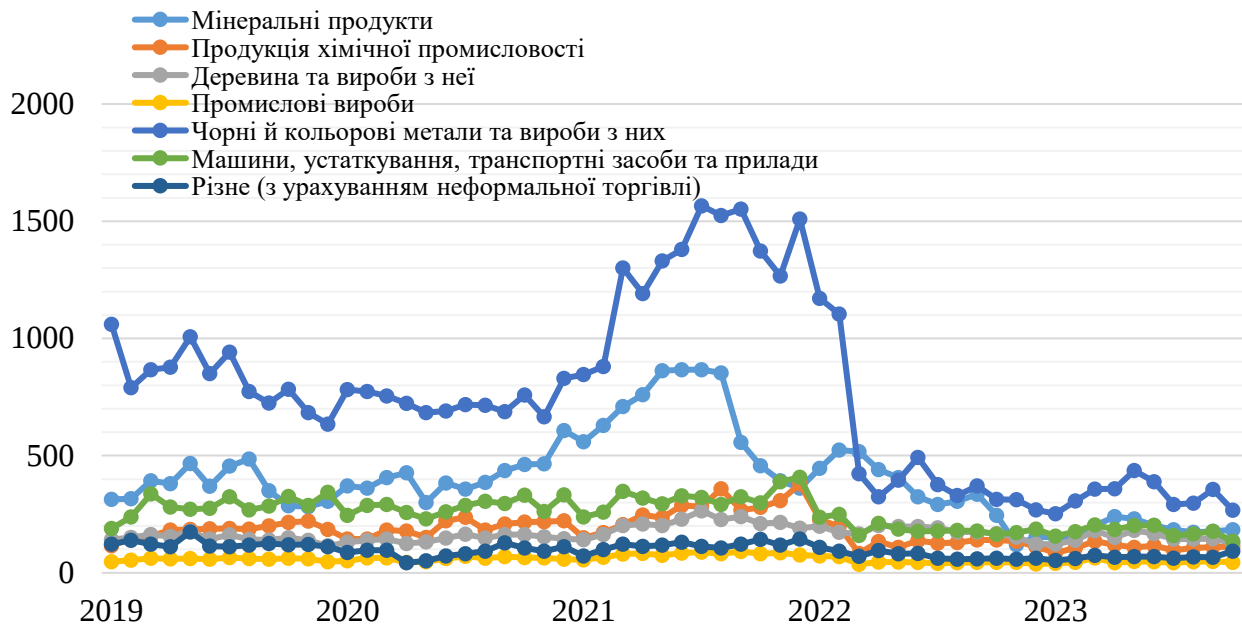

Рис. 2.2. Динаміка експорту товарів України за товарними групами, млн дол. США

Джерело: побудовано автором [35]

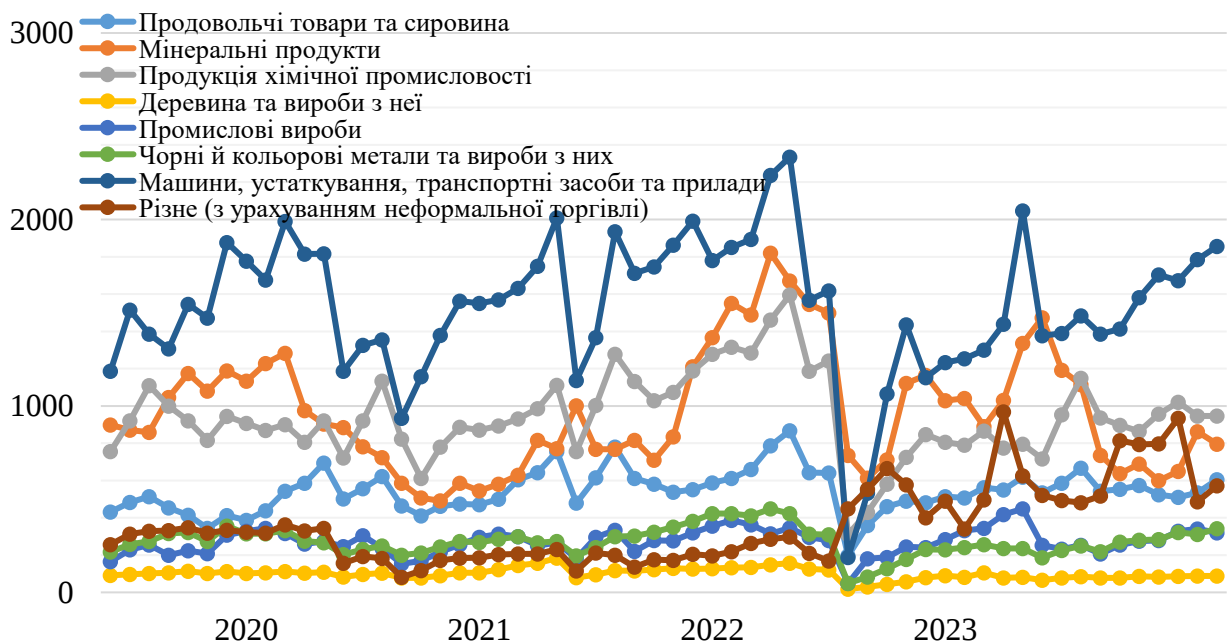

Рис. 2.3. Динаміка імпорту товарів в Україну за товарними групами, млн дол. США

Джерело: побудовано автором [35]

До 10 основних країн-партнерів України в міжнародній торгівлі входять [36]:

1. Республіка Польща	12,0%
2. Китайська Народна Республіка	11,4%
3. Турецька Республіка	6,7%
4. Федеративна Республіка Німеччина	6,5%
5. Румунія	5,4%
6. Республіка Болгарія	3,7%
7. Італійська Республіка	3,5%
8. Сполучені Штати Америки	3,2%
9. Республіка Індія	2,7%
10. Королівство Нідерландів	2,7%

На рис 2.4. і 2.5. представлені основні країни експорту і імпорту України.

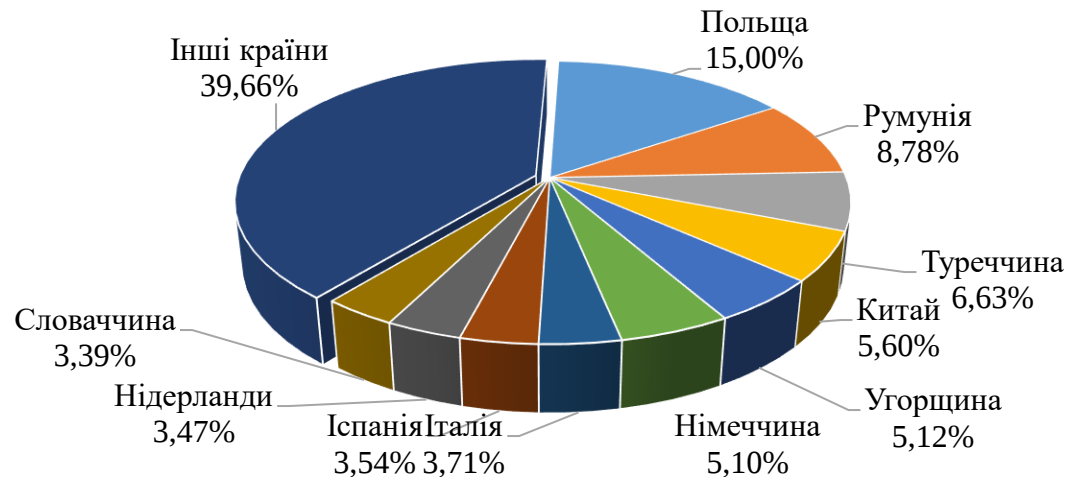

Рис. 2.4. Географічна структура експорту України в 2022р.

Джерело: побудовано автором [36]

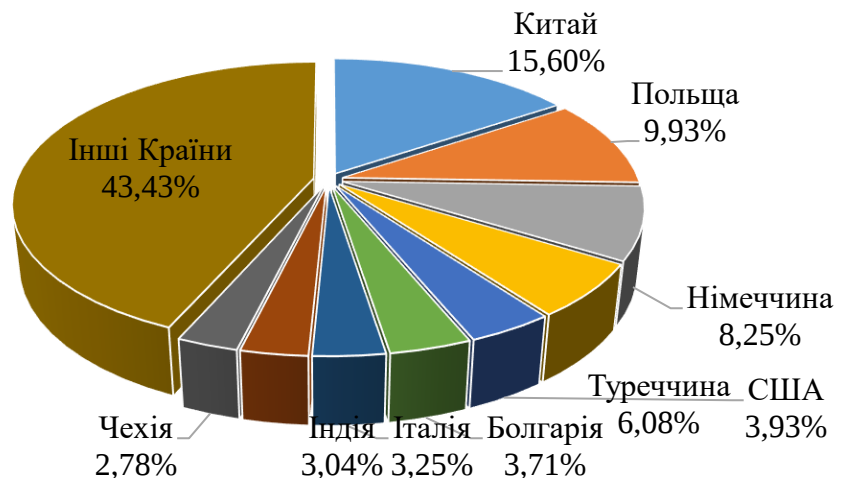

Рис. 2.5. Географічна структура імпорту України в 2022р.

Джерело: побудовано автором [36]

Основні товари, що експортувалися з України в 2022р.: кукурудза – 5,99 млрд дол. США; олія соняшникова, сафлорова/бавовняна та їх фракції – 5,49 млрд дол. США; руди та концентрати залізні – 2,91 млрд дол. США; пшениця та меслін – 2,67 млрд дол. США; насіння ріпаку або кользи – 1,55 млрд дол. США; проводи ізольовані, кабелі – 1,32 млрд дол. США; насіння соняшнику – 1,26 млрд дол. США [36].

Основні товари, що імпортувалися в Україну в 2022р.: нафта та нафтопродукти – 8,66 млрд дол. США; автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби – 2,94 млрд дол. США; гази нафтові та вуглеводні – 2,11 млрд дол. США; лікарські засоби – 1,55 млрд дол. США; вугілля кам'яне – 1,17 млрд дол. США [36].

Питома вага серед країн – основних торговельних партнерів України в загальному обсязі товарообороту за 2022р. частка Японії складала 0,8% або 728 млн дол. США, зокрема : експорт – 105 млн дол. США, імпорт – 623 млн дол. США.

Сукупний експорт з Японії у 2022р. становив 746 млрд дол. США. Скорочення поставок товарів з Японії у вартісному вираженні становило 1,37% У порівнянні з 2021р. експорт товарів зменшився на 10,3 млрд дол. США, у 2021р. з Японії було поставлено товарів на суму 757 млрд дол. США (рис. 2.6.) [36, 37].

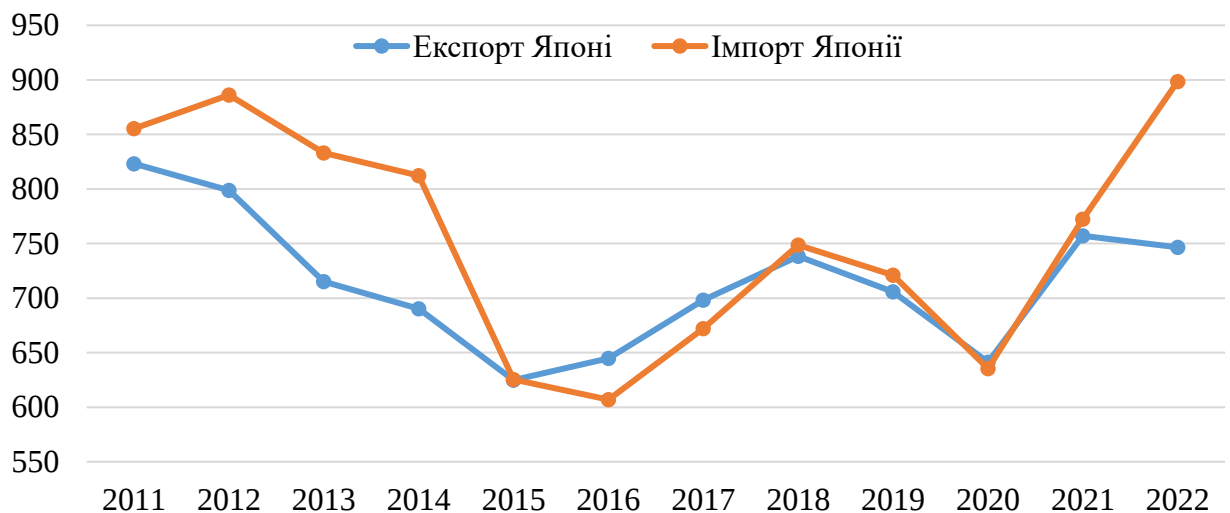

Рис. 2.6. Динаміка експорту та імпорту Японії, млрд дол. США

Джерело: побудовано автором [37]

Основні напрямки експорту товарів з Японії у 2022р. представлені на рис. 2.7.

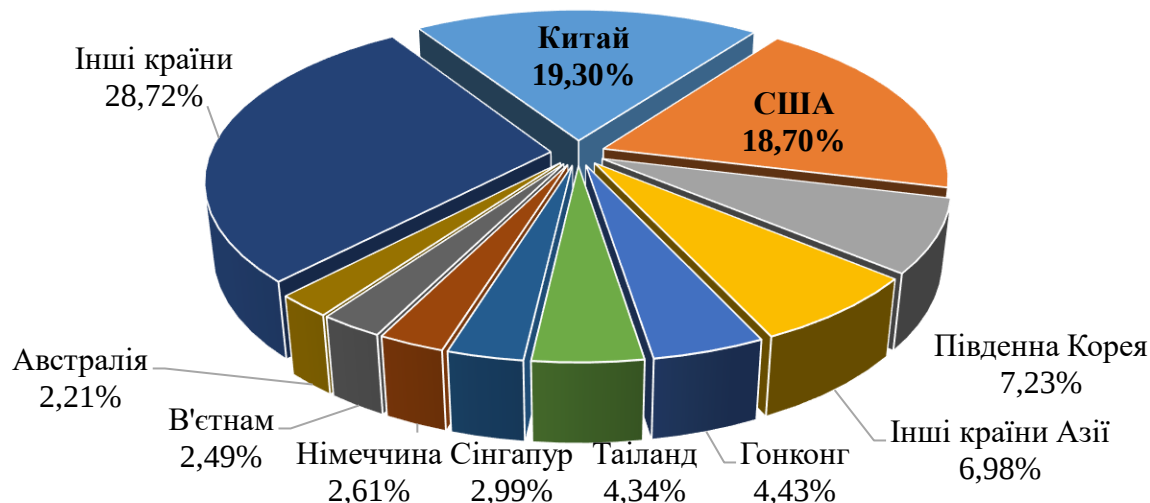

Рис. 2.7. Географічна структура експорту Японії в 2022р.

Джерело: побудовано автором [37]

Структура експорту з Японії в 2022р. була представлена наступними основними товарними групами: автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби – 11,5%; схеми електронні інтегральні – 4,5%; машини та апарати, що використовуються виключно або головним чином для виробництва напівпровідникових блоків або пластин, напівпровідникових приладів, електронних інтегральних схем або плоских дисплеїв – 4,14%; частини та приладдя моторних транспортних засобів – 3,86%; нафта та нафтопродукти – 1,96% [36, 37].

Сукупний імпорт до Японії у 2022р. складав 898 млрд дол. США. У вартісному вираженні збільшення поставок товарів до Японії в порівнянні з 2021р. – 16,3%. Імпорт товарів зріс на 126 млрд дол. США. У 2021р. до Японії було завезено товарів на суму 772 млрд дол. США [36, 37].

Найбільші торгові партнери з імпорту товарів до Японії у 2022р. представлені на рис. 2.8.

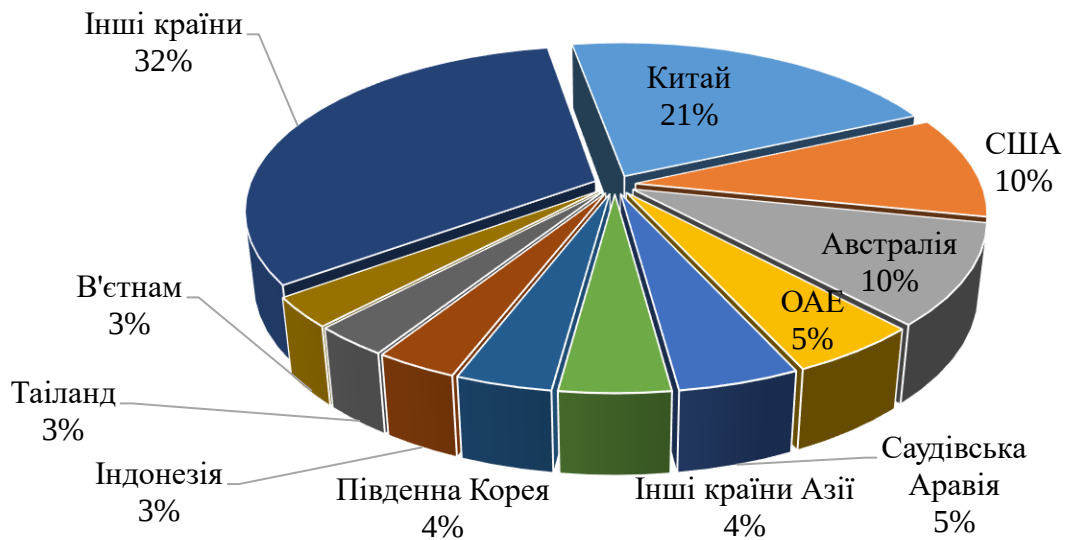

Рис. 2.8. Географічна структура імпорту Японії в 2022р.

Джерело: побудовано автором [37]

Основні імпортовані в Японію товари в 2022р.: нафта сира та нафтопродукти сирі – 11,2% або 100 млрд дол. США; газы нафтові та вуглеводні інші газоподібні – 8,03% або 72 млрд дол. США; вугілля кам'яне – 6,59% або 59 млрд дол. США; схеми електронні інтегральні – 3,52% або 31 млрд дол. США; апарати телефонні – 2,99% або 26 млрд дол. США; кров людська; кров тварин – 2,22% або 19,9 млрд дол. США; обчислювальні машини та їх блоки (комп'ютери); магнітні або оптичні пристрої для зчитування, машини для перенесення даних на носії інформації в кодованій формі та машини для обробки подібної інформації – 1,96% або 17,6 млрд дол. США; лікарські засоби – 1,96% або 17,6 млрд дол. США; руди та концентрати залізні – 1,52% або 13,7 млрд дол. США.

В березні 2023р. в СОТ було проведено засідання, присвячене п'ятнадцятому Огляду торговельної політики Японії [38], в ході проведення якого було визнано, що Японія відіграє важливу роль у світовій торгівлі, незважаючи на негативний вплив пандемії COVID-19 та торгівлю в загальному, економіки Японії досить швидко відновила показники.

Для більшості членів СОТ Японія є одним із найбільших торговельних та

інвестиційних партнерів. У структурі торгівлі товарами на першому місці промислові товари – понад 85% експорту та близько 60% імпорту; сільськогосподарська продукція – 11-12% імпорту, 2% експорту. Основним партнером з експорту товарів з Японії є Китай – близько 22% у 2021р., друге та третє місця займають США – 18%, ЄС – 9,2%. Китай, ЄС і США також є для Японії основними постачальниками імпортованих товарів.

На засіданні було розглянуто питання фокусування торговельної та економічної політики Японії з урахуванням існуючих глобальних викликів. В першу чергу це – забезпечення економічної безпеки. Наприклад, про механізми та критерії визначення критично необхідних товарів, послуг та технологій, критерії вибору підприємств, які мають право на отримання державних субсидій.

Особливо підкреслювалося активна участь Японії у багатосторонній торговельній системі, реалізації спільних ініціатив : електронної комерції, спрощення інвестування, сприяння участі малих і середніх підприємств, внутрішнього регулювання, посилення ролі жінок у міжнародній торгівлі тощо, продовження Японією терміну надання тарифних преференцій країнам, що розвиваються, та найменш розвиненим країнам [38].

Проблемними питаннями було визнано проблеми зростання державного боргу у відношенні до ВВП та старіння населення; складність тарифного режиму, високі тарифи на с/г продукцію; заходи експортного контролю та підтримки експорту; санітарні та фіто-санітарні заходи; наявність інших нетарифних бар'єрів у торгівлі [38].

Отже, незважаючи на досить високий інтерес обох країн до налагодження контактів і розвиток співпраці, в Україні і Японії існує багато невирішених питань. Тому розглянемо детальніше, які відносини між країнами існують на даний момент часу.

2.2. Вивчення особливостей розвитку економічних відносин між Україною і Японією на сучасному етапі

Японія є важливим торговельним партнером для України. До війни, розпочатої РФ проти України, обсяги торгівлі між Україною та Японією мали тенденцію до зростання. Пандемія COVID-19 дещо змінила показники, але не суттєво. Так, у 2021р. обсяг двосторонньої торгівлі товарами та послугами збільшився на 28,5% у порівнянні з 2019р. – з 1,2 до 1,6 млрд. дол. США. Серед країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону у 2021р. за обсягами двосторонньої торгівлі товарами з Україною Японія займала 3 місце, серед країн світу – 22 місце. У 2022р. товарообіг між Україною та Японією зменшився до 750,2 млн. дол. США, тобто більше ніж вдвічі [38].

Українсько-японські економічні відносини до 2022р. характеризувались стійкою позитивною динамікою. Їх можна розділити на дві групи – двостороннє торговельно-економічне співробітництво та інвестиційне співробітництво.

Розглянемо основні показники двосторонньої торгівлі товарами та послугами.

У 2021р. загальний обсяг зовнішньої торгівлі між країнами складав 1589,66 млн дол. США. Загальний товарообіг – це експорту українських товарів і послуг – 359,89 млн. дол. США, імпорту товарів і послуг з Японії – 1 229,77 млн. дол. США. Динаміку за останні роки – 2014-2021рр., представлено на в табл. 2.1. і на рис. 2.9. [30]. Темпи приросту експорту та імпорту України та її партнера – Японії представлені на рис. 2.10.

Таблиця 2.1.

Динаміка зовнішньої торгівлі між Україною та Японією, млн. дол. США

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Товарообіг	807,446	811,710	888,138	1085,128	1149,677	1269,802	1040,969	1312,226	634,107
Експорт	469,027	605,837	576,558	631,019	731,275	719,621	533,283	728,510	360,347
Імпорт	338,419	205,873	311,580	454,109	418,402	550,181	507,686	583,716	273,760
Баланс	-130,608	-399,964	-264,978	-176,910	-312,873	-169,440	-25,597	-144,794	-86,587

Джерело: побудовано автором [30, 36]

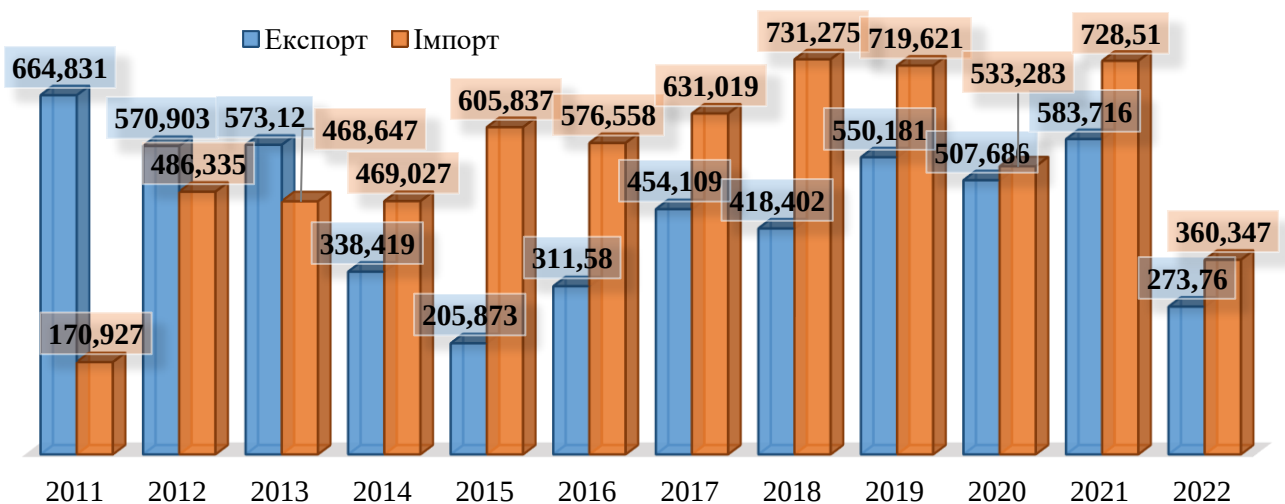

Рис. 2.9. Динаміка експорту та імпорту України в і з Японії, млн. дол. США

Джерело: побудовано автором [30, 36]

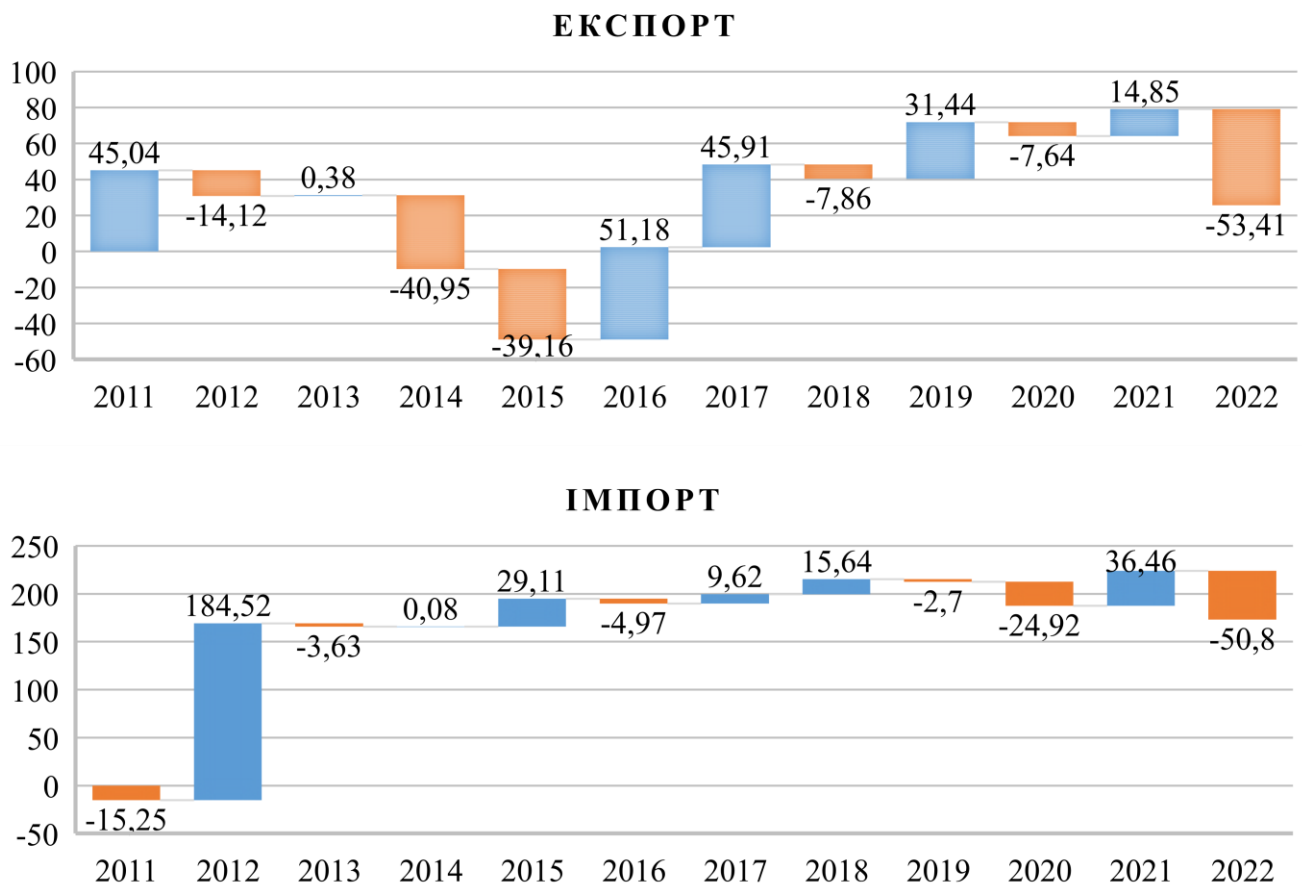

Рис. 2.10. Темпи приросту експорту та імпорту України до Японії, %

Джерело: побудовано автором [30, 36]

Двостороння торгівля товарами у січні-грудні 2021 досягла – 1 574,1 млн. дол. США, що стало найвищим показником за останнє десятиліття. Зростання відбулося насамперед за рахунок зростання українського експорту в Японію майже в 2 рази до 347,24 млн. дол. США, а японський імпорт в Україну збільшився на 14% і досяг 1 226,85 млн. дол. США [30, 36]

Основні статті експорту: руди і залізні концентрати – частка 42,7% (148,1 млн. дол. США), тютюнові вироби – 23,2% (80,7 млн. дол. США), алюміній і вироби з нього – 7,7% (26,8 млн. дол. США), деревина і вироби з неї – 6,8% (23,5 млн. дол. США) – рис. 2.11.

Основні статті імпорту: автомобілі – частка 65,0% (797,2 млн. дол. США), продукція електро- та загального машинобудування – 11,4% (139,85 млн. дол. США), прилади оптичні і фотографічні – 8,9% (108,6 млн. дол. США), каучук і гума – 3,0% (35,8 млн. дол. США) – рис. 2.12.

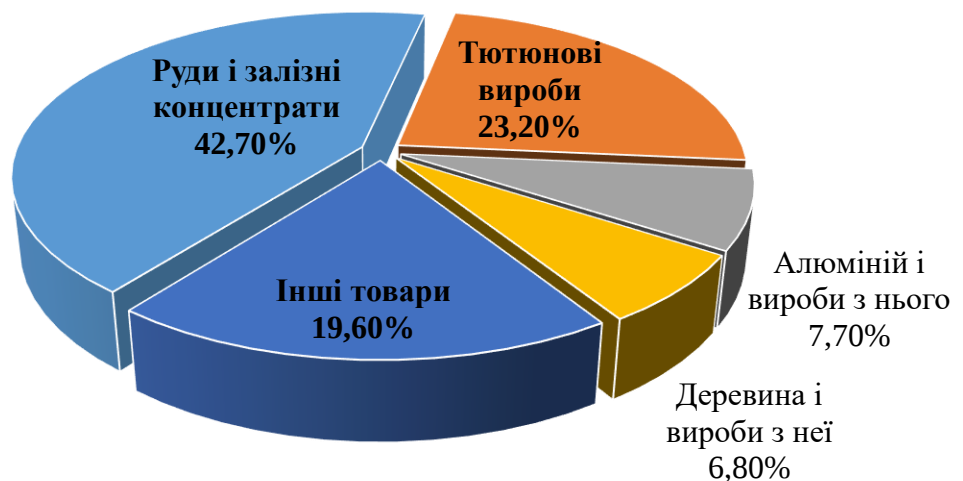

Рис. 2.11. Товарна структура експорту України до Японії в 2021р., %

Джерело: побудовано автором [30, 36]

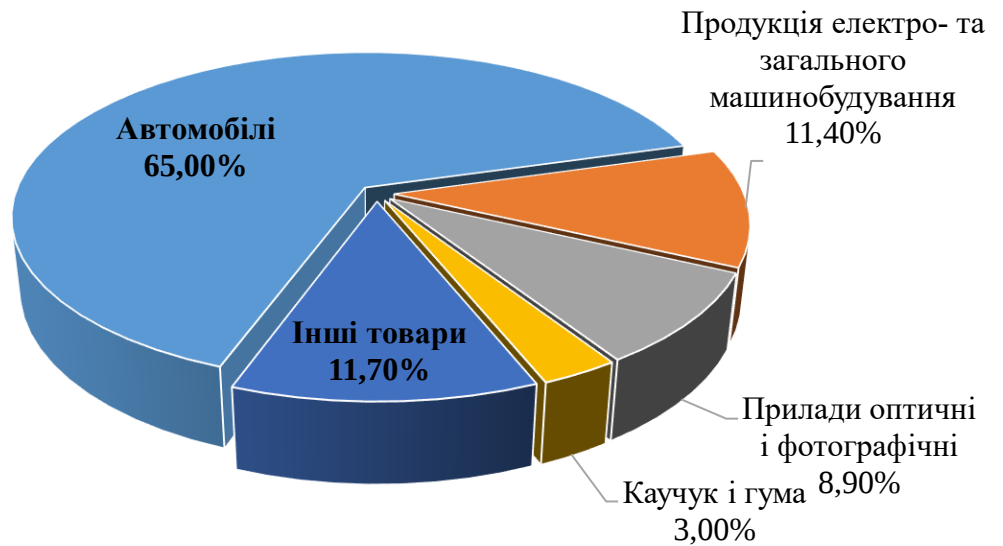

Рис. 2.12. Товарна структура імпорту України з Японії в 2021р., %

Джерело: побудовано автором [30, 36]

В умовах глобальної світової торгівлі більшу частину товарів японські корпорації експортували з України не в Японію, а до країн Південно-Східної Азії, ЄС, Африки і Китаю. Обсяг експорту, здійсненого японськими корпораціями з України до інших країн (окрім Японії) за 12 міс. 2021р., склав додатково понад 450 млн. дол. США. Так, тільки Japan Tobacco Ukraine щорічно експортує тютюнові вироби у 13 країн світу у обсязі приблизно 115 млн. дол. США [39].

Обсяг двосторонньої торгівлі послугами у січні-грудні 2021р. зріс на 8,5% і склав 15,57 млн. дол. США, експорт послуг зріс порівняно з аналогічним періодом 2020р. на 38,7% до 12,65 млн. дол. США. Імпорт послуг знизився на 62,8% до 2,92 млн. дол. США, оскільки в Японії згорнули в'їзний/виїзний туризм, обмежили ділові поїздки, скасуванням заплановані виставки та інші міжнародні заходи [30, 39].

Переважає більшість двосторонньої торгівлі України з Японією та іншими країнами світу завжди здійснювалась через морські порти Чорного і Азовського морів. Через збройну агресію росії проти України з кінця лютого 2022р ці порти припинили свою діяльність.

Держстат України станом на липень 2022р. не представляє даних по структурі зовнішньої торгівлі України з країнами світу у 2022р. Тому розглянемо дані стосовно двосторонньої торгівлі товарами між Україною і Японією за січень-травень 2022р., які відображені в митних статистичних даних Мінфіну Японії – табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

Зовнішня торгівля України і Японії в 2022р., млн. єн

Місяць	Імпорт з Японії в Україну	Експорт з України в Японію
січень	3416,5	12619,4
лютий	7827,3	10110,7
березень	9141,9	6263,0
квітень	643,7	3039,1
травень	257,8	5281,1
Сума за 5 міс. 2022	21287,2	37313,3
млн. дол. США	163,75	287,02

Джерело: побудовано автором [39]

За даними митної статистики Мінфіну Японії, двосторонній товарообіг за 5 міс 2022р. скоротився, порівняно з аналогічним періодом 2021р. на 8% і склав 450,77 млн. дол. США. Відповідно до японської статистики, у січні-травні 2022р. український експорту збільшився порівняно з таким же періодом 2021р. на 13% до 287,02 млн. дол. США., японський імпорт за цей же період скоротився на 30,4% до 163,75 млн. дол. США. У структурі японських поставок, які відбувались практично лише у I кварталі, автомобілі склали 93%. Згідно даних Мінфіну Японії, структура українського експорту у січні-травні 2022р., складалась на 47% з тютюнових виробів, 30% – залізородна сировина і 12,6% – продукти харчування [39]. Більш точні дані представлені в табл. 2.3. та табл. 2.4.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) безпосередньо з Японії в економіку України, за даними НБУ, станом на 31.12.2021 становили – 234,8 млн. дол. США. Вони зосереджені в основному у сфері оптової та роздрібної торгівлі, ремонту транспортних засобів – 95%, 223,0 млн. дол. США [39].

Таблиця 2.3.

Основні товари, експортовані з Японії до України в 2022р.

Товари	2021р.		2022р.	
	млн дол.	%	млн дол.	%
Автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби, призначені головним чином для перевезення людей	458	78	223	82
Шини та покришки пневматичні гумові нові	20	3,5	8	2,94
Шасі зі встановленими двигунами для моторних транспортних засобів	5,55	0,951	4,01	1,47
Волокна синтетичні, не піддані кардо-, гребнечесанню			3,07	1,13
Мотоцикли та велосипеди зі встановленим допоміжним двигуном; коляски	12,8	2,2	2,44	0,898
Апаратура, заснована на використанні рентгенівського, альфа-, бета- або гамма-випромінювання	7,58	1,29		
Частини та приладдя моторних транспортних засобів	3,27	0,561	2,35	0,865
Трактори			1,6	0,591
Вата з текстильних матеріалів та вироби з неї; текстильні волокна	3,19	0,547	1,22	0,449
Електрогенераторні установки та електричні перетворювачі			1,05	0,388
Сполуки сіркоорганічні	3,12	0,535		
Прилади та пристрої, що застосовуються в медицині або ветеринарії	2,95	0,507		

Джерело: побудовано автором [36]

Сукупний експорт з Японії до України у 2022р. становив 271 млн дол. США. У вартісному вираженні скорочення обсягів експорту товарів з Японії до України становило 53% порівняно з 2021р. або на 311 млн дол. США. У 2021р. з Японії було поставлено до України товарів на суму 583 млн дол. США [36].

Частка України в експорті товарів з Японії у 2022р. склала 0,036% – 271 млн. дол. США з загального обсягу в 746 млрд. дол. США експорту товарів з Японії. Порівняно з 2021р. частка України в експорті товарів з Японії скоротилася на 0,04 п.п. У попередньому 2021р. вона дорівнювала 0,077%, сукупний експорт товарів з Японії складав 757 млрд дол. США [36].

У 2022р. сукупний імпорт до Японії з України становив 357 млн дол. США. У порівнянні з 2021р. імпорт товарів зменшився на 369 млн дол. США. Бо на 50 %. У 2021р. з України до Японії було поставлено товарів на суму 727 млн дол. США [36].

Таблиця 2.4.

Основні товари, що імпортувалися в Японію з України в 2022р.

Товари	2021		2022	
	млн дол.	%	млн дол.	%
Сигари, сигари з обрізаними кінцями, сигарили та сигарети з тютюну або його замінників	373	51	137	38
Руди та концентрати залізні	236	32	94	26
Кукурудза			31	8,87
Водень, газу інертні та інші неметали	4,49	0,617	19,6	5,48
Лісоматеріали	19,8	2,73	17,5	4,9
Алюміній необроблений	32	4,49	17	4,75
Олія соняшникова, сафлорова або бавовняна та їх фракції	4,15	0,571	5,68	1,58
Мед натуральний			3,44	0,963
Електричні водонагрівачі	4,32	0,595	3,23	0,904
Апарати телефонні, інша апаратура для передачі або прийому голосу, зображень тощо			3,21	0,899
Руди та концентрати титанові	8,06	1,1		
Феросплави	4,92	0,677		
Шкурки та інші частини птахів з пір'ям або пухом	2,87	0,395		

Джерело: побудовано автором [36]

Частка України в імпорті товарів до Японії у 2022р. становила 0,039%, тобто 357 млн дол. США у загальній сумі в 898 млрд дол. США – сумарному імпорті товарів до Японії у 2022р. У 2021р. частка України в імпорті товарів до Японії – 772 млрд дол. США, дорівнювала 0,094%, тобто у 2022р. вона скоротилася на 0,054 п.п. [36].

Ми можемо бачити, що торгівля між Україною та Японією розвивається, але дещо змінюється або пристосовується до реалій нового стану розвитку країн. Зокрема, змінюється структура зовнішньої торгівлі товарами.

Запитання, направлені Україною в березні 2023р. в СОТ на засіданні, присвяченому п'ятнадцятому Огляду торговельної політики Японії [38], стосувалися заходів, які реалізуються з метою зменшення негативного впливу на економіку Японії її внутрішніх проблем – старіння населення, характерних рис її податкової системи, регулювання діяльності експортно-кредитних установ, досвіду Японії щодо сприяння розвитку інновацій із залученням університетів, специфіки надання страхових послуг тощо [38]. Українська делегація висловила вдячність Японії за допомогу та всебічну

підтримку, яку вона надає Україні у зв'язку з військовою агресією РФ проти України. Також було відзначено, що Японія притримується запроваджених жорстких санкцій проти держави-агресора. Також у виступі української делегації було зазначено, що підтримка України у її протистоянні агресору підтверджує готовність Японії до подальшого співробітництва.

Отже, зовнішня торгівля між Україною та Японією продовжує розвиватися. 3 серпня 2023р. Торгово-промислова Палата України (ТППУ) та Торгово-промислова Палата Японії (ТПП Японії) провели першу робочу зустріч, метою якої було узгодження взаємодії стосовно подальшого поглиблення економічної співпраці та різностороннього розширення торговельних зв'язків між двома країнами [40]. Участь в зустрічі брали високопосадові представники ТПП, представники посольств України в Японії та Японії в Україні.

Учасники заходу обговорювали особливості і ключові аспекти подальшого розвитку торговельних та економічних відносин між Україною та Японією, перспективи розширення торгівлі товарами та послугами, конкретно – в інноваційних секторах, товарами агропромисловості, в енергетиці та машинобудуванні.

Учасники від ТПП України надали інформацію японським інвесторам та підприємцям стосовно нових перспектив та актуальних і перспективним проектам з відбудови України.

В ході зустрічі сторони домовилися про подальше системне співробітництво між ТПП України та ТПП Японії та стосовно залучення бізнесу до цієї співпраці.

2.3. Оцінка інвестиційної активності Японії в Україні

З початку війни Росії в Україні Японія притримується активної позиції підтримки України, співпрацює з українськими та іноземними партнерами щодо притягнення агресора до відповідальності. Так під час зустрічі з державним міністром закордонних справ Японії Кійото Цуджі, державним міністром економіки, торгівлі та

промисловості Кадзучіка Івата й представниками японського бізнесу в листопаді 2023р. було оголошено, що Японія планує виділити Україні 160 мільйонів євро для підтримки проєктів економічного відновлення [41].

Динаміка прямих інвестицій Японії в економіку України представлена на рис. 2.13. Японські компанії, які працюють в Україні, – «Yazaki», «Fujikura» виробляють електричне і електронне устаткування для автотранспорту, «Japan Tobacco Inc.» та інші. Фінансово-кредитне співробітництво України з Японією здійснюється в рамках програми Офіційної допомоги розвитку (ODA) від Уряду Японії на основі співпраці з Японським агентством міжнародного співробітництва JICA. Особливо значимою в рамках програми ОДР є реалізація масштабних проєктів.

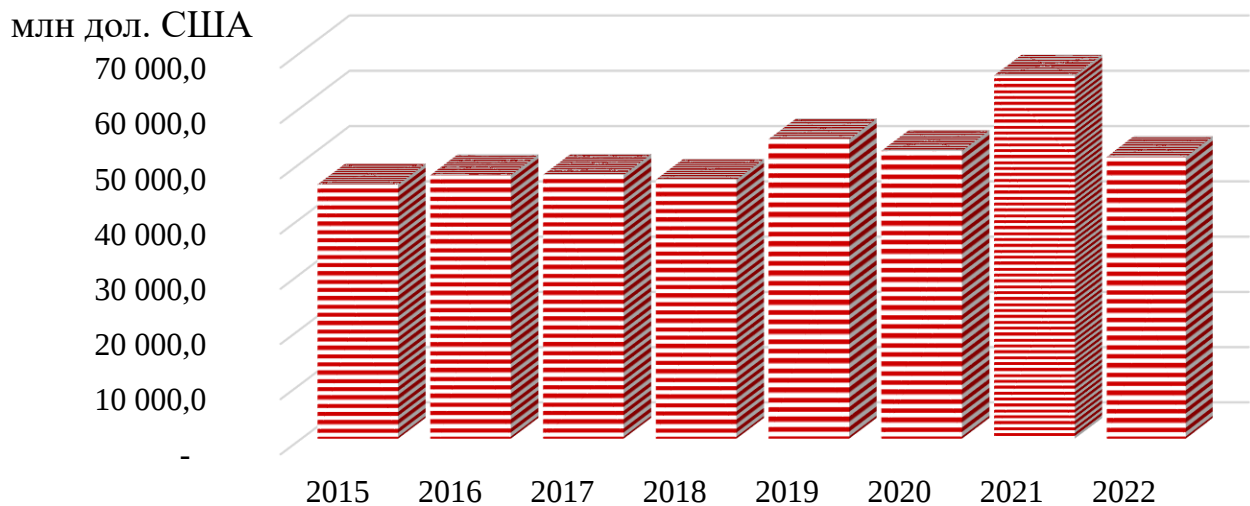

Рис. 2.13. Прямі інвестиції Японії в Україну

Джерело: побудовано автором [35]

Отже, зовнішньоекономічні відносини між Україною і Японією можуть розвиватися з більшою активністю, оскільки на сьогодні вони не є повноцінними. Проте за час повномасштабної війни Японія стала другим після США фінансовим донором України. 21.03.2023р. прем'єр Японії вперше за час відвідав Київ, де підписав з Володимиром Зеленським заяву про особливе глобальне партнерство двох країн. Японія планує прийняти активну участь у повоєнній відбудові України – відновленні енергетики, житла, критичної інфраструктури, підтримка бізнесу. Для

України важливою стане співпраця у сферах АПК, металообробки, машинобудування, критичної сировини та ІТ [41].

Економічні відносини між двома країнами окрім торгово-економічних включають взаємну економічну активність. З огляду на це варто проаналізувати інвестиційний клімат та інвестиційну привабливість країн.

Нормативно-правова база, яка має на мету регламентацію інвестиційну діяльності України, складають закони України та постанови Кабінету Міністрів України. Основними законодавчими актами є Закони та Постанови:

- «Про інвестиційну діяльність»;
- «Про режим іноземного інвестування»;
- «Про захист іноземних інвестицій на Україні»;
- «Про зовнішньоекономічну діяльність»;
- «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну діяльність за участю іноземного інвестора» та інші [42-46].

З метою координації розвитку та реалізації інвестиційних заходів в Україні в грудні 2014р. розпочала діяльність Національна інвестиційна рада. Її завданням стала організація взаємодії між інвесторами та державними органами.

В 2015р. Україна і Японія підписали «Угоду між Україною та Японією про сприяння та захист інвестицій». Угода має на меті підвищення рівня інвестиційної привабливості та правового регулювання економічних відносин між країнами. Тим самим ще в 2015р. Японія заявила про серйозність намірів стосовно інвестування українських проектів, а Україна заявила про наміри розвивати взаємовідносини з Японією в інвестиційній сфері.

В той же час в ході проведення консультацій з японською стороною було визначено основні ризики інвестиційного співробітництва – стан інвестиційного клімату, правової основи та регулювання, рівень простоти ведення бізнесу, валютні ризики [48].

Оскільки Угода була підписана в 2015р., вона стала свідченням того, що Японія підтримує Україну за умов зовнішньої військової агресії та економічної нестабільності, її цілісність і безпеку.

Угодою передбачається «надання інвесторам Договірних Сторін режиму найбільшого сприяння стосовно створення, придбання і розширення інвестицій; на взаємній основі гарантується захист від незаконної експропріації та націоналізації інвестицій; закріплюється право інвесторів на вільний переказ коштів, пов'язаних зі здійсненням інвестицій, визначаються процедури врегулювання інвестиційних спорів».[49]. Вона має на меті створення сприятливих умов для ефективного розвитку українсько-японського співробітництва у сфері інвестиційної діяльності.

16 грудня 2019р. у Токіо відбулося Восьме спільне засідання Координаційної ради з економічного співробітництва з Японією при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Комітету ділового співробітництва з Україною Японської федерації бізнесу «Кейданрен» [50]. В ході засідання Японська сторона була ознайомлена з ситуацією на макрорівні та покращенням стану інвестиційного клімату в Україні, про хід впровадження реформ, в тому числі стосовно покращення умов ведення бізнесу в Україні. Було підкреслено, що питання активізації інвестиційної діяльності – це одне з найважливіших питань у українсько-японських економічних відносинах. Сторони виділили сфери взаємного інтересу для співробітництва – аграрна, енергетична, ІТ, інфраструктури.

В 2018-2021рр. частина інвестицій Японії була спрямована на розвиток агросектору України. Основним акціонером АТ «Спектр-Агро» стала корпорація Sumitomo. Вона керує широкою мережею представництв і підприємств у всіх регіонах України, її спеціалізація – постачання сільськогосподарської техніки, засобів хімічного захисту рослин, добрив тощо. В той же період японська компанія SDG Corp інвестувала понад 40 млн. дол. США в будівництво зерносховищ в Київській області [40].

Солідарність Японії з Україною у протистоянні російській збройній агресії у 2022р. втілювалася в прийнятті низки рішень Урядом Японії стосовно фінансової допомоги [40]:

- «Позика на політику розвитку в сфері екстреного економічного відновлення», 600 млн. дол. США;

- Угода (у формі обміну нотами) про надання позики DPL, 13 млрд. єн;

- Угода (у формі обміну нотами) про внесення доповнень до попередньої Угоди, 65 млрд єн;

- Екстрена гуманітарна допомога «українцям, які переживають складні часи як в Україні, так і в сусідніх країнах», 300 млн. дол. США. Гуманітарна допомога надається через міжнародні організації у сфері охорони здоров'я та медицини, продовольчої безпеки і захисту, а також підтримка у відновленні [40];

- грантова допомога за «Програмою економічного та соціального розвитку», 300 млн єн. В рамках Програми 8 лікарням України було надано діагностичне медичне обладнання для зміцнення системи охорони здоров'я.

- допомога у відповідь на світову продовольчу кризу, спричинену вторгненням росії в Україну, 200 млн. дол. США.

Також в 2022р. було відновлено повністю або частково за програмою Офіційної допомоги розвитку:

- «Реконструкція очисних споруд та будівництво технологічної лінії з очищення та утилізації опадів Бортницької станції аерації (БСА)» за кредитом 1 млрд. дол. США [40];

- «Дослідження управління твердими побутовими відходами;

- «Фінансовий радник Уряду Японії з питань реформування фінансової системи України для Міністерства фінансів України»;

- «Вдосконалення радіаційного контролю навколишнього природного середовища та законодавчої бази в Україні щодо екологічної реабілітації радіоактивно забруднених територій»;

– двоступенева позика у співпраці ЛСА з Німецько-українським фондом на підтримку малого та середнього підприємництва в Україні.

Наприкінці 2022р. в ході зустрічі Посла Японії в Україні та президента ТПП України йшлося про активізацію економічної співпраці між Україною та Японією. На підтвердження було вирішено питання про відкриття у Києві офісу Японської організації зовнішньої торгівлі (JETRO). Японська сторона висловила наміри про Україну як основну країну для релокації підприємств з росії та постачальника органічної продукції [51].

Активні дії України і Японії продовжуються у 2023р. Так 7 вересня 2023р. Японсько-український форум «Prosperity 2023» поєднав представників бізнесу та влади з України та Японії. Метою форуму зазначено активне сприяння розвитку та зміцненню бізнес-зв'язків між країнами [52], підкреслити інвестиційну привабливість України для Японії та всього глобального співтовариства. Під час форуму обговорювалися можливості співпраці в таких галузях, як будівництво та архітектура, енергетика, агропромисловий комплекс, санаторно-курортне лікування та медичний туризм, а також промисловість [52].

Трохи згодом в Україну прибули представники великих японських компаній, які мають інтерес і готові взяти участь у проектах відновлення нашої країни. Японський бізнес в якості об'єктів інвестування розглядає українське сільське господарство, енергетику, зелену металургію, кібербезпеку та будівництво [53]. В процесі сторони обговорювали перспективи відновлення економіки України, галузі для приватних інвестицій. В обговореннях взяли участь Державний Міністр економіки, торгівлі та промисловості Японії, Голова Федерація бізнесу Японії, Генеральний директор європейського офісу Японської організації зовнішньої торгівлі JETRO, керівники компаній JFE Engineering, KUBOTA, IHI, NIPPON KOEI та інших.

Українська сторона зазначила, що сподівається на розвиток оборони, виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, сфери відновлюваної енергії, виробництва та зберігання газу, зеленої металургії, будівництва, екологічного

транспорту, охорони здоров'я та фармацевтики. З японської сторони інтерес учасники проявили і до кібербезпеки [53]. Загалом японські бізнесмени цікавилися збільшенням числа прямих контактів з українськими підприємцями з метою розробки та реалізації спільних інвестиційних проектів.

На рис. 2.14. представлені основні сфери інтересів японських інвесторів.

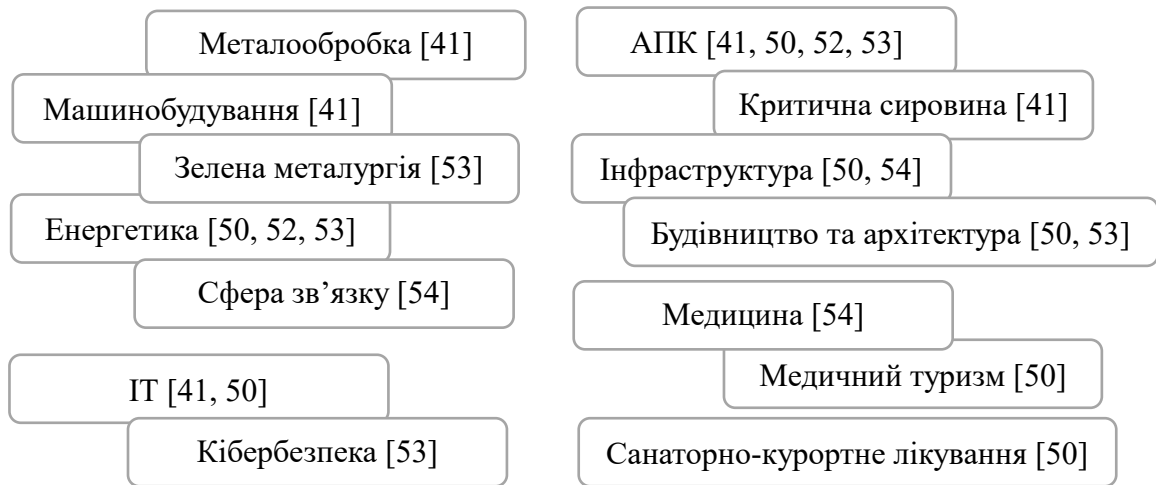

Рис. 2.14. Сфери інтересів японських інвесторів

Джерело: побудовано автором [41, 50, 52, 53, 54]

Пожвавлення інтересу до України в плані інвестування зі сторони японських інвесторів викликано рядом чинників:

- участь України до СОТ надає ширші можливості для інвестування;
 - стратегічне географічне положення України – близькість до Західної Європи.
- В цьому регіоні Японія має свої бізнес-інтереси. Україна, використовуючи порти Чорного моря та свої транспортні магістралі, може виступати як транзитна держава;
- чисельні реформи та вдосконалення української інфраструктури представляє інтерес для розвитку як торговельної діяльності, так і для розвитку виробництв;
 - збільшення сумарних витрат на ведення бізнесу в Євросоюзі, в тому числі й за рахунок постійного зростання заробітних плат. Тому Україна має певний потенціал, для того щоб стати плацдармом для японських інвестицій.
 - впровадження нових технологій, підтримка цифровізації;

– Україна є компонентом стратегії Японії щодо розширення кола міжнародних партнерів та політичних однодумців [55].

Варто зазначити, що є й політичні інтереси Японії, які провокують активний розвиток економічних відносин між Україною і Японією, в яких Японія виступає як розвинена країна, яка допомагає розвивати економіку України. Японія зацікавлена в Україні передусім як в європейській демократії, яка сповідує універсальні ліберальні цінності та принципи міжнародного права [55]. Один з фундаментальних принципів зовнішньої політики Японії – дотримання верховенства права у міжнародних відносинах та підтримки rules-based order. В рамках концепції поступового розширення впливу Японії на світову економіку і політику та на Євразійському континенті передбачається надання політичної та економічної допомоги країнам «Арки свободи й процвітання», в тому числі і Україні, для розвитку свободи, демократії та ринкової економіки [55].

Для України підтримка з боку Японії означає можливість швидкого післявоєнного відновлення, підтримки макрофінансової стабільності, малого та середнього бізнесу, створення нових робочих місць, зростання економіки, впровадження досвіду країни, яка довела всьому світу, що вона одна з найсильніших в політичному та економічному сенсі. А для ефективності співпраці в сфері інвестицій дуже важливо з боку України створення сприятливого бізнес-клімату.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На сьогодні Україна та Японія одночасно демонструють інтерес до розвитку і зміцнення двосторонньої співпраці між ними. На розвиток українсько-японських економічних відносин впливають тенденції, які панують в економічних системах двох країн. Причому більшою мірою це стосується української економіки, оскільки її розвиток не настільки стабільний.

У 2022р. скорочення поставок товарів з Японії у вартісному вираженні становило 1,37%, збільшення поставок товарів до Японії в порівнянні з 2021р. – 16,3%. Основним партнером з експорту товарів з Японії є Китай – близько 22% у 2021р., друге та третє місця займають США – 18%, ЄС – 9,2%. Китай, ЄС і США також є для Японії основними постачальниками імпортованих товарів.

До війни, розпочатої РФ проти України, обсяги торгівлі між Україною та Японією мали тенденцію до зростання. У 2021р. обсяг двосторонньої торгівлі товарами та послугами збільшився на 28,5% у порівнянні з 2019р. Двостороння торгівля товарами у січні-грудні 2021 досягла 1 574,1 млн. дол. США – найвищий показник за останнє десятиліття. Зростання відбулося насамперед за рахунок зростання українського експорту в Японію майже в 2 рази. Частка України в імпорті товарів до Японії у 2022р. становила 0,039%, частка в імпорті товарів до Японії – 0,094%.

З початку війни Росії в Україні Японія притримується активної позиції підтримки України, співпрацює з українськими та іноземними партнерами щодо притягнення агресора до відповідальності. За час повномасштабної війни Японія стала другим після США фінансовим донором України. Японія планує прийняти активну участь у повоєнній відбудові України. Для України важливою стане співпраця у сферах АПК, металообробки, машинобудування, критичної сировини та ІТ. Японський бізнес в якості об'єктів інвестування розглядає українське сільське господарство, енергетику, зелену металургію, кібербезпеку та будівництво.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ПОГЛИБЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЯПОНІЄЮ

3.1. Перспективи економічних відносин Україна-Японія

Японський бізнес має свої особливі риси і традиції, які витікають з традицій та філософії нації. Японці дотримуються чесності у відносинах, даних обіцянок, надзвичайно ретельні у роботі. Вони легко контактують з іншими людьми задля виконання спільних проєктів чи створення нового. Ймовірно, це є однією з причин економічного успіху країни. Також японці не поспішають приймати рішення і надають велике значення веденню переговорів.

Українські підприємці мають високий рівень освіти та вирізняються своєю креативністю. Так, відомо багато українських ІТ-спеціалістів сьогодні працюють у США, їх послуги користуються чималим попитом на ринку, оскільки роботодавці відзначають окрім освіти відповідальне ставлення до роботи і пунктуальність. Тому і японські компанії зацікавлені у співпраці з Україною у таких сферах як ІТ-технології, сільське господарство, ракетно-космічної індустрія та інших високорозвинених наукомістких галузях.

Співпраця України і Японії розпочалася не так давно, але за останні десять років взаємовідносини суттєво поглибилися, країни проявляють взаємний інтерес до співпраці. Японія – одна із тих держав, які першими визнали суверенітет України. Також Японія стала на підтримку санкцій проти Росії 2014р. В зовнішній політиці Японії Україна займає важливе місце з огляду на концепцію «ціннісно орієнтованої дипломатії». Тобто, Японія цінує, що Україна прийняла і успішно реалізує принципи свободи, демократії, прав людини, верховенства закону і обрала шлях економічного розвитку і інтеграції в міжнародне співтовариство. Незалежний розвиток України та її стабільність відіграють важливу роль для підтримки миру і стабільності в Європі і в усьому світу.

Між Україною та Японією існують міцні дружні відносини з початку незалежності України, між країнами не має ніяких об'єктивних протиріч. Проте Україна й наразі продовжує впроваджувати реформи для покращення життя, сприяння економічному розвитку тощо. Для Японії дуже важливо, щоб цей процес активно розвивався.

За час повномасштабної війни другим після США фінансовим донором України стала Японія, її допомога склала 7,1 млрд дол. США.

В березні 2023р. прем'єр Японії і Президент України підписали «Спільна заява про особливе глобальне партнерство» [56, 58], яка виражає спільне ставлення двох країн до глобальних і національних загроз. В продовження і по успішному завершенню судової реформи співпраця між Японією та Україною перейде в статус стратегічного партнерства. Особливого значення набуває підготовка «Угоди про захист інформації», тобто мова йтиметься про обмін розвідувальною інформацією. Подібні угоди Японія підписала з НАТО, Німеччиною, Великою Британією, Францією, Італією, Австралією, Індією та Південною Кореєю [58].

На нашу думку, в даний момент часу найефективнішим і актуальним напрямком розвитку «Особливого глобального партнерства» між країнами є активна участь представників японських компаній у відновленні України (рис. 3.1.). На підтвердження цьому в Японському агентстві міжнародного розвитку (Japan International Cooperation Agency) та багатьох японських корпораціях уже створені робочі групи щодо відбудови України [58]. Японія має досвід відбудови після Другої світової війни та цунамі 2011р., що мали критичні руйнування, відновлювальні проєкти в Афганістані. Також японські компанії мають досвід та потенційні ресурси в реалізації масштабних інфраструктурних проєктів як метро в Нью-Делі, міст через Босфор, система швидкісних залізниць у В'єтнамі [58]. Саме тому японські спеціалісти вирішують питання, в яких секторах вони можуть допомагати. Японські партнери мають достатньо знань, фінансових ресурсів та інструментів для експертизи, щоб стати активним учасником відбудови України.

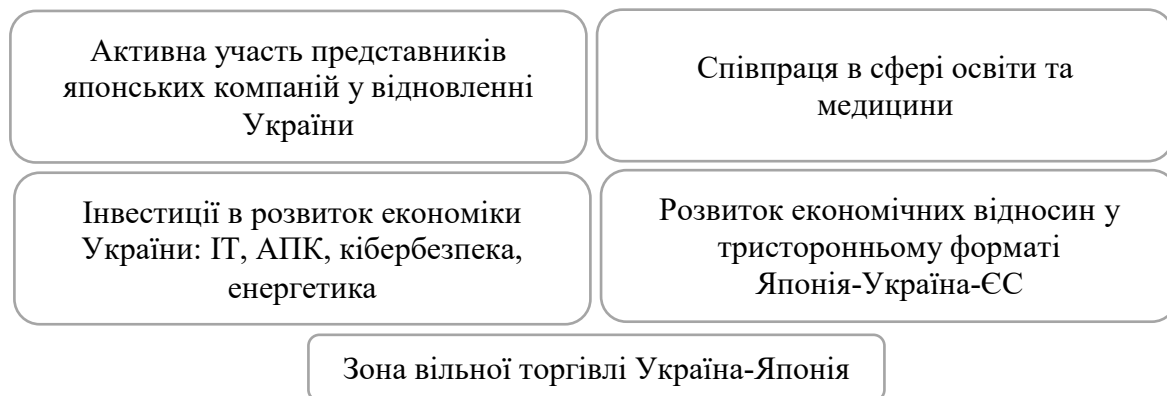

Рис. 3.1. Основні перспективні напрямки розвитку економічних відносин Японії і України

Джерело: побудовано автором

Перші проєкти вже впроваджуються. Так на екстрене відновлення України через агентство ЛСА, що включає закупку обладнання для розмінування, водопостачання, медичного обладнання для лікарень, обладнання для підтримки освітніх послуг, підтримки і розвитку агросектору тощо японський уряд виділив 400 млн дол. США. Загальна ж сума, виділена з початку 2023р. – 600 млн дол. США.

Ще одним напрямком розвитку українсько-японського співробітництва є реалізація освітніх проєктів. Так у межах Грантової угоди для Програми екстреного відновлення між урядом України та Японським агентством міжнародного співробітництва Міністерство освіти і науки України є учасником двохфазного проєкту «Невідкладне покращення обладнання для надання освітніх послуг» [59].

Сума гранту для 1 фази складає 1 млрд 430 тис. єн або 10,702 млн дол. США. В рамках цієї фази передбачається закупівля комп'ютерного та іншого обладнання, яке буде розподілено між 85 цифровими освітніми центрами (digital learning centers – DLC). DLC – це відокремлені приміщення у закладах освіти – загальноосвітніх школах, професійно-технічних училищах, коледжах тощо, які є одночасно укриттями та простором для навчання. За планом ноутбуки, планшети, Wi-Fi-роутери будуть поставлені в грудні 2023р. [59].

Сума для 2 фази гранту складає 1 млрд 202 тис. єн або 8,041 млн дол. США. Призначення коштів: оснащення 133 класів НУШ на деокупованих територіях, в яких

обладнання було знищено чи розграбовано, комп'ютерним і мультимедійним обладнанням; друк більше мільйону примірників з української та зарубіжної літератури для учнів 5 класів; близько 10 комплектів обладнання для навчально-практичних центрів закладів профтехосвіти аграрного спрямування [59].

МОН спільно з Інститутом модернізації змісту освіти та Асоціацією інноваційної та цифрової освіти реалізує підсилений проєкт «Екосистема психологічної допомоги у сфері освіти». Мета проєкту – надати можливість освітянам, шкільним психологам, учням, студентам та їх батькам безплатно набувати навички надання першої психологічної допомоги, вміти боротися зі стресом, здійснення супервізії від клінічних психологів тощо [59]. Уряд Японії доклав власні зусилля на підтримку даного проєкту. Японське агентство міжнародного співробітництва запустило Програму психосоціальної підтримки. Це 45 відеолекцій, які читають провідні японські фахівці у сфері психології. Програма складається з практичним інструментарієм по управлінню стресовими ситуаціями і станами, надання першої психологічної допомоги, методика якої спирається на практичний досвід японських фахівців у напрямку психосоціальної підтримки у надзвичайних ситуаціях.

В жовтні 2023р. МОН в особах першого заступника міністра та заступника міністра, представники Посольства Японії в Україні, Японського агентства міжнародного співробітництва (JICA) провели чергову зустріч, на якій обговорювали деталі партнерства, визначали результати та перспективи його продовження [59].

Наразі Україна має статус кандидата на вступ до ЄС: 28.02.2022р. Президент України Володимир Зеленський підписав заявку на членство України в ЄС; рекомендація зробити Україну офіційним кандидатом на членство була надана Європейським парламентом 1.03.2022р.; 17.04.2022р. і 9.05.2022р. Україна завершила роботу над першою і другою частинами анкети; 17.06.2022р. Європейська комісія рекомендувала Європейській раді надати Україні статус кандидата; 23.06.2022р. Європейський парламент ухвалив резолюцію щодо цього як невідкладне; 23.06.2022р. Україні було надано статус кандидата на вступ до ЄС [60, 61, 62, 63, 64].

ЄС давно став для України стратегічним торговельним партнером. За результатами 2022р. питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС складала 53,6% від загального обсягу зовнішньої торгівлі України [65]. Розширенню перспектив розвитку такої торгівлі сприяла Поглиблена та всеохопна зона вільної торгівлі Україна-ЄС (ПВЗВТ), що набула чинності 1.01.2016р.

Між ЄС та Японією 17.07.2018р. була підписана Угода про економічне партнерство. Вона стала найбільшою двосторонньою угодою про вільну торгівлю у світі і дозволила скасування 99% всіх мит на імпорт японських товарів до ЄС. В результаті економіка ЄС та Японії разом складають біля третини економіки світу.

На рис. 3.2.-3.3. представлена динаміка зовнішньої торгівлі між Японією та ЄС та темпи приросту і розрізи імпорт-експорт.

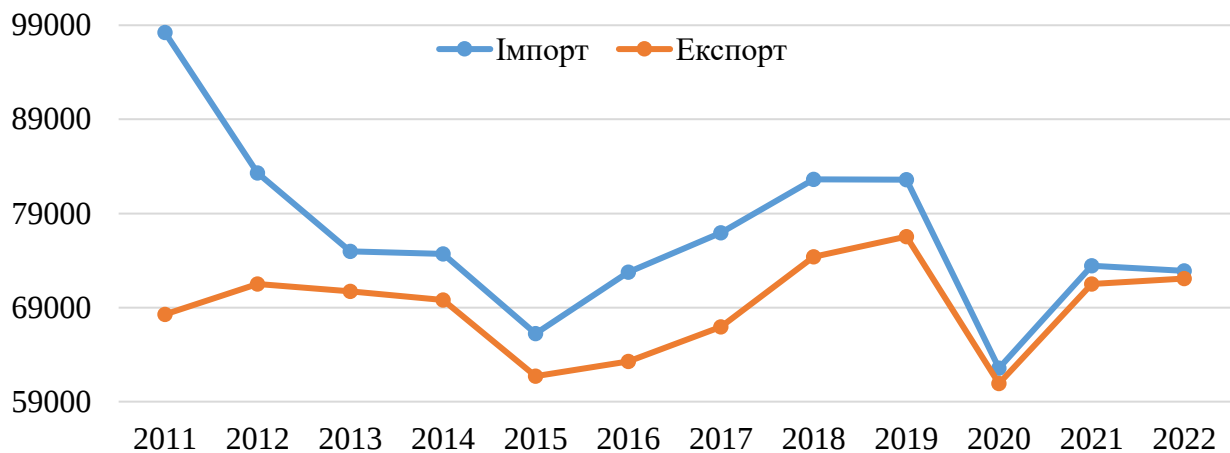

Рис. 3.2. Динаміка зовнішньої торгівлі ЄС з Японією, млн. дол. США

Джерело: побудовано автором [36, 37]

Показники зовнішньої торгівлі між ЄС та Японією з 2018р. демонструють коливання, які очевидно пов'язані з політичними та соціальними першопричинами.

Запровадження поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС у 2016р. підвищило інтерес японських компаній в інвестиційному і торговельному сенсах до України.

В ході проведення форуму «Азійська стратегія в дії» в лютому 2021р. наголошувалося, що економічні відносини між Києвом та Токіо варто розвивати з

урахуванням глобального і регіонального контексту [66]. Оскільки Японія одна з країн «Великої сімки» і відіграє важливу роль в світовій економіці та політиці, планувати і прогнозувати співпрацю двох країн доцільно з урахуванням діяльності міжнародних організацій. Отже, з огляду на розвиток міжнародної і регіональної торгівлі, японський бізнес розглядають через призму трикутника «ЄС-Україна-Японія».

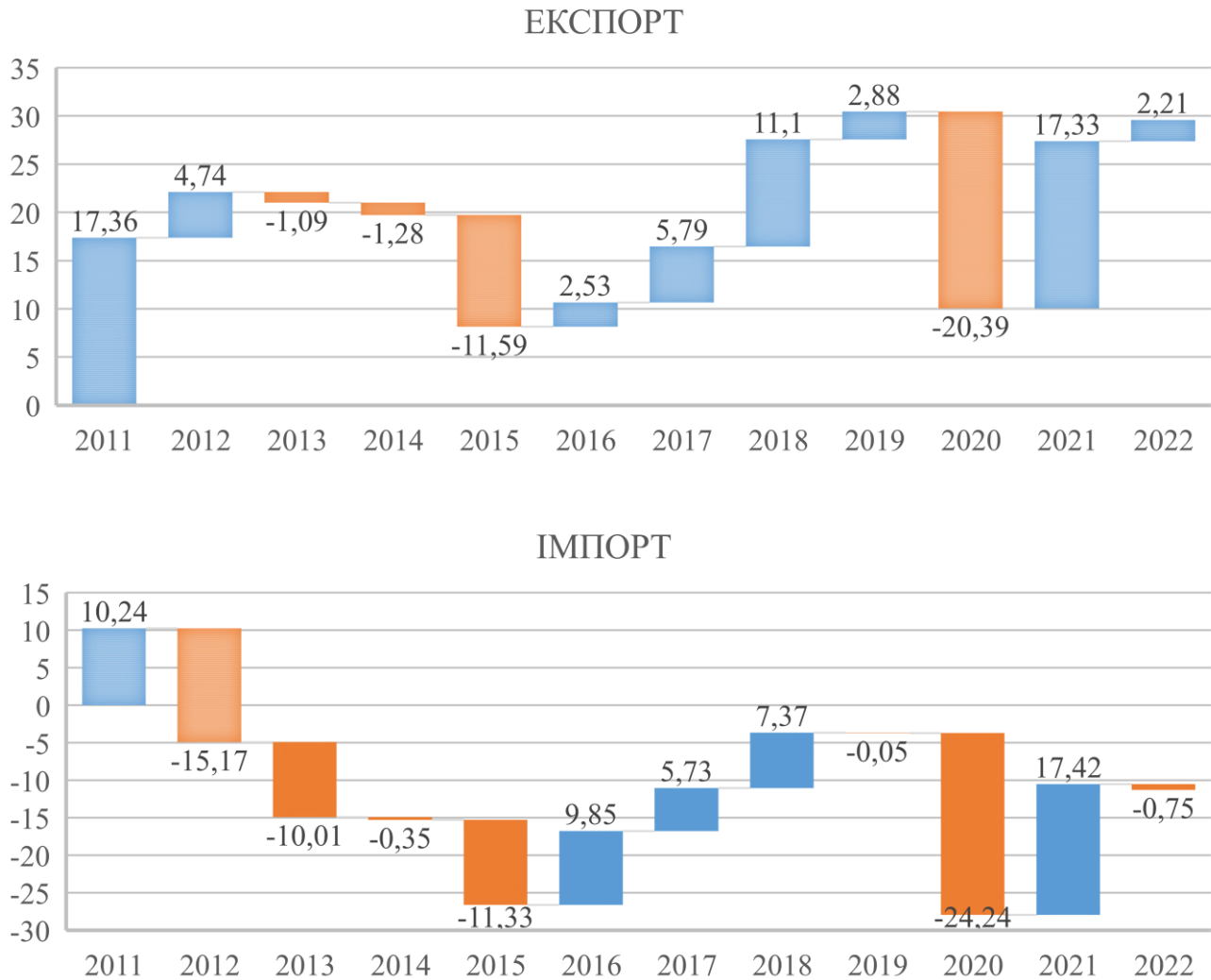

Рис. 3.3. Темпи приросту імпорту та експорту ЄС та Японії, %

Джерело: побудовано автором [36, 37]

Трикутник Україна-ЄС-Японія вже в певному сенсі існує. Важливо правильно використати цей чинник для розвитку відносин між Україною і Японією. Так, тісні

торговельні відносини України з ЄС, її активна позиція на шляху до європейської інтеграції, наявність зони вільної торгівлі між Україною і ЄС засвідчує той факт, що Україна – це європейська держава, і Японія сприймає Україну саме так. Значить з Україною можна ділитися досвідом, що й підвищує привабливість України.

Поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі між Україною та ЄС в подальшому означає підвищення якості продукції, поступовий вихід її до європейських стандартів, вдосконалення законодавства та його гармонізація з ЄС. Вже сьогодні автозапчастин експортуються деякими японськими виробниками через Україну на ринок ЄС.

З іншого боку, Україна – це найбільший ринок серед інших країн Східного партнерства, економіка, яка географічно межує з ЄС і має економічну інтегрованість до ЄС, тобто має неабиякий потенціал для розвитку.

Для підвищення ефективності економічних відносин Україні потрібно вирішити три основні недоліки – рис. 3.4.

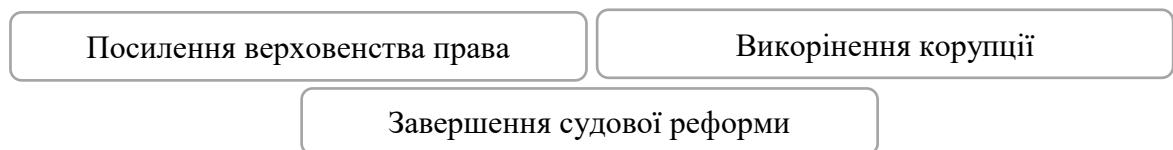

Рис. 3.4. Основні завдання для України в розвитку економічних відносин Японії і України

Джерело: побудовано автором

Наступним кроком в розвитку економічних відносинах Японії і України може стати створення зони вільної торгівлі між ними. Спільне розуміння принципів розвитку, цінності та важливості розвитку торгових відносин сприяє підвищенню довіри. Японія, хоч і з обережністю, поступово, але виказує готовність відкрити свій ринок для українських товарів.

3.2. Напрямки підвищення інвестиційної привабливості України для Японії

Рівень інвестиційної привабливості України з початку широкомасштабної війни росії суттєво знизився практично у всіх сферах. Причиною такому стали високі ризики тобто висока невизначеність ефективності діяльності. Наприклад, обсяг анонсованих та завершених угод злиття й поглинання (M&A) в Україні у 2021р. становили 2,7 млрд дол. США, а в 2022р. – 305 млн. дол. США, тобто в 9 разів менше.

Відомо, що Україна є важливим експортером продукції АПК – другий за обсягами експорту зерна після США, найбільшим експортером соняшникової олії. Окрім того, Україна експортує сировину – зернові культури, залізна руда, чорні метали тощо. Але для розвитку економіки необхідне інвестування. При стабільному розвитку економіки вітчизняні інвестиції складали лише частину всіх інвестованих в економіку коштів. Важливим активом для будь-якої економіки є прямі іноземні інвестиції. Для подальшого відновлення економіки, вдосконалення й розвитку нових виробництв Україна потребує прямі іноземні інвестиції. Така необхідність значно більша зараз, коли через війну виробництва потребують не тільки розвитку, але й подекуди повного відновлення. Так на початку 2023р. Загальна сума прямих збитків, які були завдані економіці України, включаючи зруйновані житлові і нежитлові будівлі та інфраструктури, становила 143,8 млрд дол. США. За оцінкою Світового банку інвестиції на відновленні України становлять 411 млрд дол. США. Уряд України оцінює загальні потреби на фінансування українського плану відбудови на 2023-2032рр. оцінює в 750 млрд. дол. США [67].

Між тим за останні два роки українські та іноземні компанії представили анонси багатьох інвестиційних проєктів. Для їх реалізації потрібні інвестиції.

Інвестиції наразі потрібно для забезпечення стійкого розвитку національної економіки України, для створення нових виробництв та робочих місць, створення основи для довгострокової стабільності.

Україна має значний потенціал для реалізації інвестиційних проєктів – це розвинену інфраструктуру, доступність ринків, достатньо розвинені технології. Сфери, які готові для впровадження проєктів та подальшого розвитку і які мають потенціал стати більш ефективними – АПК, особливо стосовно переробки сільськогосподарської продукції, виробництво будівельних матеріалів – особливо актуально для відбудови зруйнованого житла та виробничих будівель, логістика, декарбонізація, зелені технології, транспортне виробництво, ІТ-сфера.

Особливість реалізації інвестицій в даний момент часу в тому, що їх реалізація передбачає не тільки відновлення, алей одночасну трансформацію і модернізації виробничих потужностей, для чого потрібно залучати і іноземний капітал, і новітні технології.

Інтеграція Української економіки в ЄС суттєво збільшую перспективи іноземних інвестицій, оскільки таким чином іноземні компанії виходять не лише на український ринок, а отримують доступ і до Європи. Впевненість в цьому забезпечує Конституція України, в якій зазначено незворотність європейського курсу України.

Прямі іноземні інвестиції – це основне джерело коштів, необхідних для відбудови України. Тому питання інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату настільки важливі для України в загальному.

Оскільки Японія вже активно бере участь у відновленні України, виділяє необхідну допомогу, то все сказане вище однаково стосується і характеристики розвитку економічних відносин України з Японією.

Основні проблеми України ми вже зазначили. Розглянемо способи підвищення інвестиційної привабливості України детальніше.

Рівень інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів певним чином можна оцінити за допомогою налізу та співставлення місця країни у міжнародних рейтингах. Останні стабільні роки наша країна демонструвала успішне просування вгору [68].

Так в рамках проекту Doing Business Світовий банк кожного року складає рейтинг умов ведення бізнесу. В індекс входять такі показники як легкість відкриття нового бізнесу, отримання дозволу на будівництво, реєстрація власності, отримання позики, захист прав інвесторів, сплата податків, законодавчий захист контрактів тощо [69].

Місце України в цьому Рейтингу умов ведення бізнесу, значення показників-критеріїв і динаміка Рейтингу в Україні за період з 2010 по 2020гг. представлені в табл. 3.1. і на рис. 3.3. і 3.4.

За результатами в 2020р. місце України змінилося в сторону підвищення за п'ятьма напрямками [70]. В загальному місці в загальному рейтингу змінилося на 7 позицій до підвищення:

- «захист інвесторів» – + 27 позицій;
- «отримання дозволів на будівництво» – + 10 позицій;
- «підключення до електромереж» – + 7 позицій;
- «міжнародна торгівля» – + 4 позиції;
- «реєстрація власності» – + 2 позиції.

Ще п'ять позицій продемонстрували погіршення ситуації:

- «оподаткування» – –11 позицій;
- «забезпечення виконання контрактів» – –6 позицій;
- «реєстрація підприємств» – –5 позицій;
- «отримання кредитів» – –5 позицій;
- «врегулювання питання щодо неплатоспроможності» – –1 позиція.

Як стверджують експерти, покращення позиції України в світових рейтингах відображає стан економіки України – економіка в 2020р., наприклад, демонструвала зростання, високим рівнем корупції в Україні знижувався, чому сприяло впровадження антикорупційної реформи, умови для бізнесу покращувалися. Також варто відмітити, що світові рейтинги – це узагальнені, комплексні оціни, які враховують багато складових. Причому частина цих показників не прямо пов'язані з

економікою [71]. Експерти висловлюють думку, що економічна політика уряду України в останні роки спрямована на покращення умов ведення бізнесу, що й вплинуло на покращення світових рейтингів для України.

Таблиця 3.1.

Рейтинг простоти ведення підприємницької діяльності
в Україні за період з 2010 по 2020рр.

Ключові показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Рейтинг легкості ведення бізнесу	147	149	152	140	112	96	83	80	76	71	64
за показниками											
Реєстрація підприємств	136	118	116	50	47	76	30	20	52	56	61
Забезпечення виконання контрактів	43	44	44	45	45	43	93	81	82	57	63
Кредитування	30	21	23	24	13	17	19	20	29	32	37
Захист інвесторів	108	108	114	127	128	109	101	70	81	72	45
Врегулювання питань неплатоспроможності	145	158	158	157	162	142	141	150	149	145	146
Підключення до електромереж	–	170	170	172	138	137	169	130	128	135	128
Отримання дозволів на будівництво	181	182	182	186	41	139	140	140	35	30	20
Реєстрація власності	160	165	168	158	97	64	61	63	64	63	61
Міжнародна торгівля	139	136	144	148	148	154	109	115	119	78	74
Оподаткування	181	181	183	168	164	108	107	84	43	54	65

Джерело: побудовано автором [70]

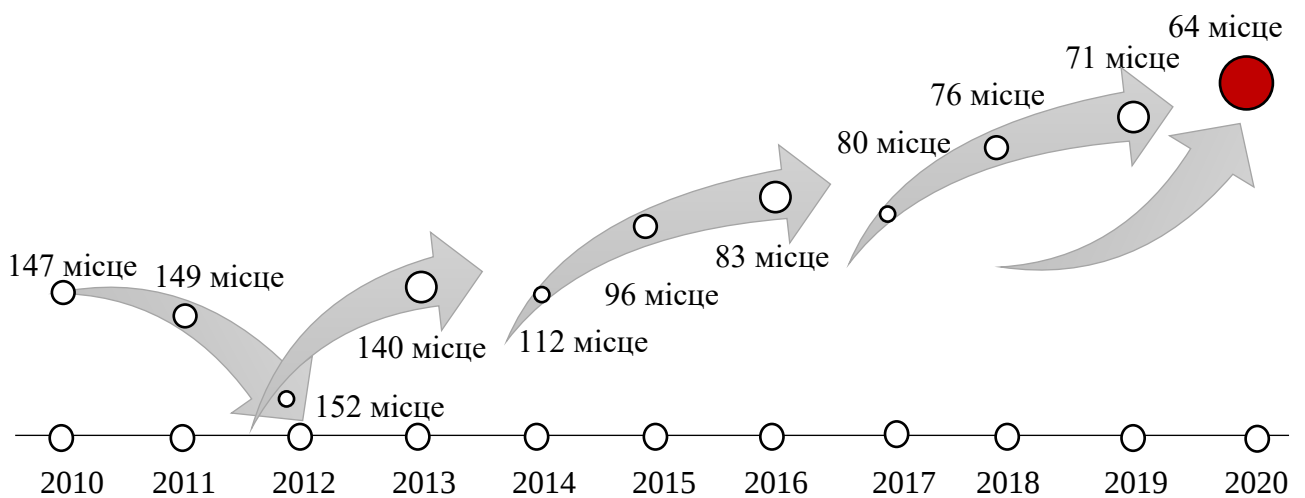

Рис. 3.3. Рейтинг простоти ведення бізнесу в Україні в 2010-2020рр.

Джерело: побудовано автором [70]

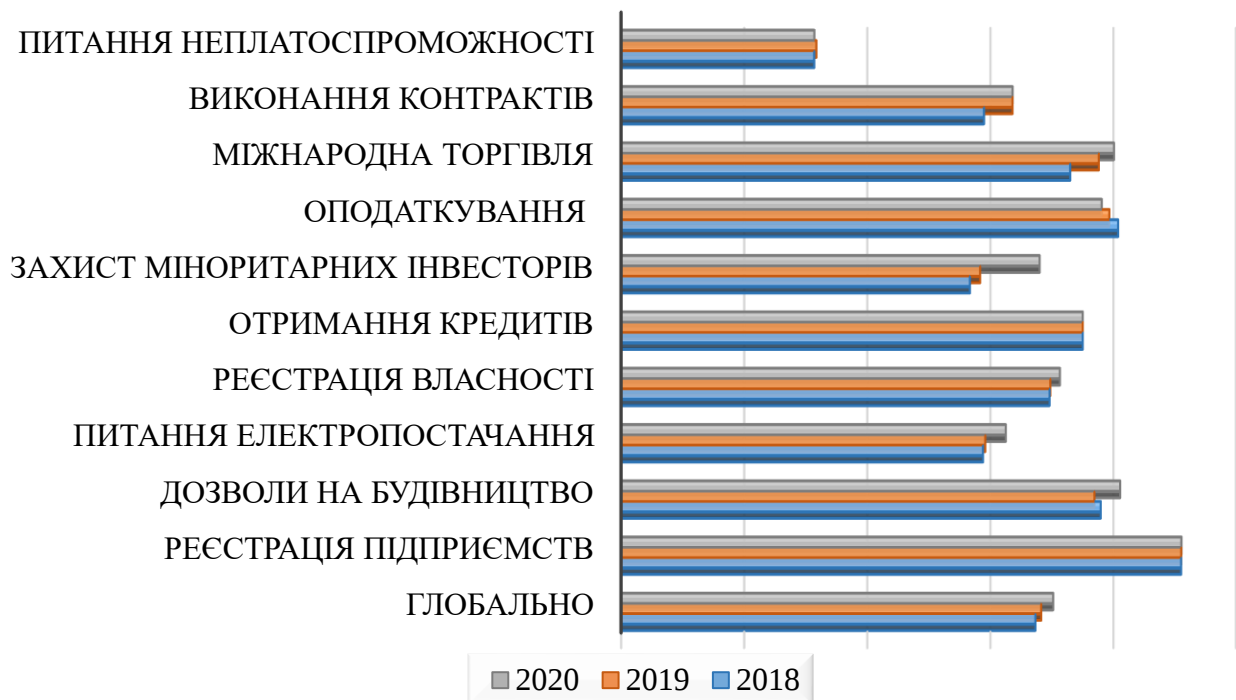

Рис. 3.4. Аналіз показників простоти ведення підприємницької діяльності в Україні в 2018-2020рр.

Джерело: побудовано автором [70]

В інших світових ейтингам місце України також покращувалося:

- Європейський рейтинг відкритості даних – 17 місце з 35 серед країн, які швидко розвиваються;
- рейтинг кібербезпеки – 29 місце з 160 у 2018р., 25 місце у 2020р.;
- рейтинг володіння англійською мовою – 44 місце зі 100 (рівень – середній);
- глобальний рейтинг інновацій – 47 місце в 2019р., 45 місце в 2020р.;
- рейтинг економічної свободи – 131 місце в 2020р.

За даними дослідження Центру Економічної Стратегії, Європейської Бізнес Асоціації та Dragon Capital у 2020р., в якому взяли участь 117 респондентів: 62% респондентів – стратегічні інвестори; 74% респондентів зараз мають інвестиції в Україні [72]. Проблемні питання іноземного інвестування представлені на рис. 3.5. До уваги ми взяли думки експертів за 2018 і 2020рр.

В 2018р. були названі такі проблеми як корупція; недовіра до судової системи; нестабільність валюти та фінансової системи; в 2020р. – недовіра до судової системи; корупція; монополізація ринків та захоплення влади олігархами [72].

На думку стратегічних інвесторів, однією з основних перешкод також є обтяжливе та нестабільне законодавство.

Рис. 3.5. Думки стратегічних і портфельних інвесторів про недоліки інвестиційного клімату України у 2018 і 2020р.

Джерело: побудовано автором [72]

Отже, не дивлячись на покращення позиції України у світових рейтингах, іноземні інвестори оцінюють ситуацію не так оптимістично. Зокрема, уповноваженні особи японської сторони неодноразово однією з перешкод до успішного інвестування української економіки називали корупцію.

Наразі для інвестиційної діяльності першочерговим ризиком є воєнний. В міжнародній практиці для управління ним використовується страхування. Страхування інвестицій від воєнних ризиків доступне в багатьох інших країнах світу,

включаючи Велику Британію, Японію, Німеччину, Францію, Канаду, Австралію, Ізраїль тощо [67]. Прикладом даного способу управління є страхова програма від Багатостороннього агентства з гарантування інвестицій (MIGA), що входить до Групи Світового банку. Попередньо до програми включена умова страхування лише іноземних інвесторів, які впроваджують проекти на території України.

Друга проблема не пов'язана з воєнним станом – корупційні ризики ведення бізнесу в Україні. Для усунення даної перешкоди в країні потрібно вдосконалювати діяльність податкової, судової та інших дозвільних систем, налагоджувати прозору діяльність митниці, підвищувати ефективність діяльності правоохоронних органів.

Важливим кроком щодо підвищення інвестиційної привабливості України є подальше вдосконалення інвестиційного законодавства. Так Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні», прийнятий в першому читанні 10.04.2023р., передбачає зменшення мінімально необхідного обсягу значних інвестицій з 20 до 12 млн євро; зменшення мінімально необхідного створення нових робочих місць (з 80 до 50); можливість заявнику та інвестору зі значними інвестиціями бути однією юридичною особою; включення плати за приєднання до мереж електро-, газопостачання тощо до обсягу значних інвестицій [74].

Позитивна роль в підвищенні інвестиційної привабливості України відводиться податковій реформі. Наразі в Україні активно обговорює можливість впровадження моделі оподаткування 10-10-10, тобто впровадження єдиної ставки для трьох основних податків: на прибуток, на доходи фізичних осіб, на додану вартість.

Загалом, іноземні інвестори, особливо такі ґрунтовні як японські підприємці, мають відчувати гарантії держави або так зване плече держави – дієва судова система, ефективна правоохоронна підтримка, додаткові стимули. Тобто, законодавчі ініціативи та державні пільги при комплексного підходу до формування інвестиційного клімату України забезпечать впевненість в своїх рішеннях інвесторам і позитивні результати для економіки України.

3.3. Обґрунтування створення між Японією та Україною зони вільної торгівлі

Глобалізаційні процеси часто приводять до надмірного адміністративно-фіскального навантаження, збільшення виробничих витрат, що в результаті приводить до зростання собівартості кінцевого продукту для споживача. У зовнішньоекономічних взаємовідносинах між країнами на сучасному етапі розвитку відбуваються суттєві трансформації, але це не зупиняє країни, що розвиваються і до яких відноситься і Україна, перед процесом міжнародної інтеграції, яка переводить спільноти країни до нових форми і рівнів розвитку. У зв'язку з цим країни намагаються спростити процес взаємодії, знизити торгові бар'єри, створити умови для зростання економічних відносин та підвищення рівня життя.

На сьогодні Україна теж прагне максимально розширити свої потенційні можливості в світовій економіці, налагоджувати економічні відносини у якості не лише союзника, а як надійного партнера. Уряд України визначив пріоритетні реформи для економічного зростання країни: приватизація, поліпшення бізнес-клімату, реформа концесійного законодавства, підтримка та просування експорту, підтримка інновацій та розвиток цифрової економіки, захист прав інтелектуальної власності. Ці напрямки реформ обрані дуже вдало, оскільки їх ефективна реалізація з найвищою ймовірністю може забезпечити економічне зростання країни.

Особливого значення в умовах відкритості економіки має підтримка та просування експорту товарів. Так в Україні ще у 2017р. урядом було визначено п'ять основних пріоритетів:

- 1) запуск системи державної підтримки експорту;
- 2) просування українського експорту;
- 3) новий вимір економічної інтеграції з іншими країнами;
- 4) вільна торгівля та преференційні режими;
- 5) захист інтересів українських експортерів та національних структур.

У процесах просування українських товарів на міжнародних ринках актуальним

є питання створення зон вільної торгівлі. Україна на сьогодні підписала більше шістнадцяти угод про вільну торгівлю із сорока шістьма країнами: 1991р. – Угоди про вільну торгівлю з країнами колишнього СРСР; 1994р. – Угода з російською федерацією; 1995р. – Туркменістан та Молдова; 1996р. – Азербайджан, Вірменія, Грузія, Узбекистан; 1998р. – Казахстан та Киргизстан; 1999р. – Білорусь.

У 1999р. набула чинності багатостороння угода з СНД, підписана 1994р.

На початку двадцять першого століття були підписані Угоди з такими країнами: 2001 р. – Македонія; 2008р. – Всесвітня торгова організація; 2012р. – Європейська асоціація вільної торгівлі – Норвегія, Швейцарія, Ісландія, Ліхтенштейн; 2013р. – Чорногорія; 2014р. – ЄС. У 2015р. припинила дію двостороння угода з Росією. В 2016р. було підписано угоду з Канадою; у 2017р. – з Ізраїлем; у 2022р. – з Туреччиною.

Всі ці угоди передбачали зменшення або скасування мита на ввіз товарів та зменшення інших торгових бар'єрів між нашою країною та іншими сторонами.

Вже кілька років поспіль український уряд намагається ініціювати перемови з Японією щодо усунення всіх або багатьох бар'єрів у двосторонній торгівлі. Для обох країн така угода сприятиме розвитку економічних відносин, зокрема торговельно-економічного співробітництва. Відбудеться: 1) підвищення активізації торгівлі між Україною та Японією; 2) зростання обсягів експорту обох країн через зниження митних перешкод; 3) вирівнювання умов економічної співпраці; 4) відкриття нових можливостей для здійснення трансферу технологій та проведення модернізації виробництва в Україні; 5) формування нових робочих місць для пересічних українців; розширення шляхів обміну досвідом; 6) використання нових інструментів знаходження партнерів; спрощення залучення інноваційних і науково-технологічних рішень.

Разом з перспективами створення зони вільної торгівлі варто зазначити негативні наслідки: 1) посилення конкуренції для суб'єктів господарювання, як наслідок – ситуація із зниженням їх доходів та/або скороченням штату; 2) зняття митних перешкод вплине на державний бюджет, спричинить скорочення частки

податків; 3) ймовірність зростання залежності держави від іноземного виробника.

У випадку позитивного рішення результатами функціонування зони зовнішньої торгівлі між Україною та Японією можуть стати: 1) тісна економічна інтеграція; 2) вирівнювання умов для обох країн-партнерів для ведення бізнесу; 3) прозорість правил двосторонньої економічної співпраці; 4) збільшення альтернативних товарів та послуг, підвищення їх якості; 5) підвищення доступності товарів для вітчизняних споживачів; 6) розширення доступу до третіх ринків.

Варто зазначити, що Україні та Японії необхідно, співставляючи всі ризики та вигоди, визначити основні положення домовленості та виробити чіткий механізм економічної взаємодії. Загальна концепція плану дій щодо домовленостей між двома країнами передбачає реалізацію заходів різного часового характеру.

В короткостроковому періоді Україна та Японія мають визначити наступні заходи:

- створити економіко-правові рамки створення зони вільної торгівлі;
- розробити дієвий механізм розвитку економічних відносин у сфері транскордонної торгівлі та створити зону прибережної торгівлі;
- спрощення умов перетину кордонів між країнами.

В середньостроковому періоді країни мають узгодити власні законодавства до міжнародних стандартів ведення економічної діяльності в спільних зонах.

Довгостроковий період передбачає виконання заходів, що безпосередньо стосуються операційної діяльності в зоні вільної торгівлі:

- скорочення або відміна митних бар'єрів;
- лібералізацію промислової та сільськогосподарської продукції;
- проведення процедур сертифікації з метою двостороннього визнання сертифікатів відповідності;
- узгодження законодавства стосовно ведення діяльності в межах зони та залучення і захисту іноземних інвестицій;
- прийняття програм підтримки бізнесу, розробка та утвердження обмежень, що

регулюють розвиток економічних відносин.

Основним завданням у створенні умов такої співпраці є узгодження товарів, що будуть захищатися.

Ми встановили, що Японія є країною, з якою зовнішня торгівля розвинена не на достатньому рівні. Скоріше це Японія активно бере участь у розвитку України. І наразі Японія не приймає позитивного рішення про зону вільної торгівлі, адже це б означало повну відкритість ринків двох країн. Але, японські компанії в порівнянні з європейськими партнерами сплачують значно більший податок при експорті власних товарів в Україну. Тому питання оновлення положень конвенції про подвійне оподаткування, яке було укладене з Японією ще в 1986р., є наразі досить актуальним.

Японський уряд з обережністю відноситься до такого питання як створення зони вільної торгівлі, тим більше з Україною. Ще більше японці побоюються потрапити в неприємну ситуацію, вони звикли працювати в комфортній обстановці, чесно, без корупції та хабарів, тобто японський бізнес характеризується високою корпоративною культурою. Такі риси допомогли Японії завоювати міжнародну довіру. Це країна, яка має економічні відносини з усіма країнами світу, є членом Транстихоокеанського і Трансатлантичного економічних регіонів, має угоди вільної торгівлі з Європейським Союзом, Канадою, Великою Британією.

Запорукою ефективного розвитку економіки України у співпраці з Японією є, перш за все, забезпечення успішності економіки в межах своєї держави, далі – зростання частки вітчизняних виробників товарів на японському ринку. Тобто підписання угод не повинно бути в пріоритеті, важливо виважено та детально сформулювати їх зміст. Так, наприклад, угода про зону вільної торгівлі з Європейськими країнами не відмінює всі мита на ввезення української експортної продукції. Згідно цієї угоди для України встановлені невеликі обсяги безмитної торгівлі. Такі рішення Європейського Союзу спрямовані на захист власних внутрішніх ринків.

Варто відмітити, що для української економіки можна назвати деякі особливості, які послаблюють її, роблять вразливою до змін попиту та пропозиції на

міжнародних ринках, цінової структури експортованих товарів, що свідчить про залежність від зовнішніх факторів. Усунення вказаних недоліків сприятиме розвитку відносин між Японією та Україною. Це такі характеристики:

- виробництво більш спрямоване на видобуток та реалізацію не готової продукції, а сировини;
- дисбаланс в структурі промислового виробництва, що пояснюється експортною орієнтацією та низьким рівнем потенціалу внутрішнього ринку (наприклад, металургійна продукція в експорті складає 80% і 20% спрямовується на внутрішній ринок);
- високий ступінь зносу основних фондів;
- використання у виробництві застарілих технологій;
- обмеженість у зовнішньому фінансуванні;
- висока частка капіталовкладень у галузі з низько доданою вартістю;
- низький рівень фінансування інновацій [76].

Основні проблеми в поглибленні українсько-японських економічних відносин можна пов'язати з урізноманітненням зовнішньополітичного та зовнішньоекономічних переваг, покращенням експортно-імпоротної структури, регулюванням економіки з дотриманням вимог та норм Світової організації торгівлі. Головним планом української держави повинна стати реалізація власних переваг (конкурентних, порівняльних) у міжнародній економіці.

Зовнішні і внутрішні фактори, що визначають поглиблення та розвиток відносин між Україною та Японією представлені в табл. 3.2.

Таблиці 3.2.

Фактори впливу на розвиток сучасних українсько-японських економічних відносин

<i>Внутрішні фактори</i>	<i>Зовнішні фактори</i>
2. Низький рівень української корпоративної культури	1. Умови та форми розвитку української зовнішньої економічної діяльності
	2. Сировинна орієнтація українського експорту
	3. Обмеженість та непрактичність товарної імпоротної

	структури
3. Використання застарілих та ресурсномістких засобів виробництва	4. Асиметричність експортної та імпоротної геоструктури (іноземна монополія на певні позиції товарів)
	5. Низька конкурентоспроможність вітчизняних підприємств
1. Політична криза, її суттєвий вплив на економіку країни	6. Значний рівень зовнішнього боргу України
	7. Нездатність вітчизняної митної системи контролю
	8. Низький рівень розвитку інфраструктури діяльності

Джерело: побудовано автором [76]

Зростання економічних можливостей України у відносинах з Японією і не тільки повинно відбуватися шляхом підвищення конкурентоспроможності товарів та послуг. В цьому напрямку політика держави повинна вирішити такі завдання, які представлені на рис. 3.6.

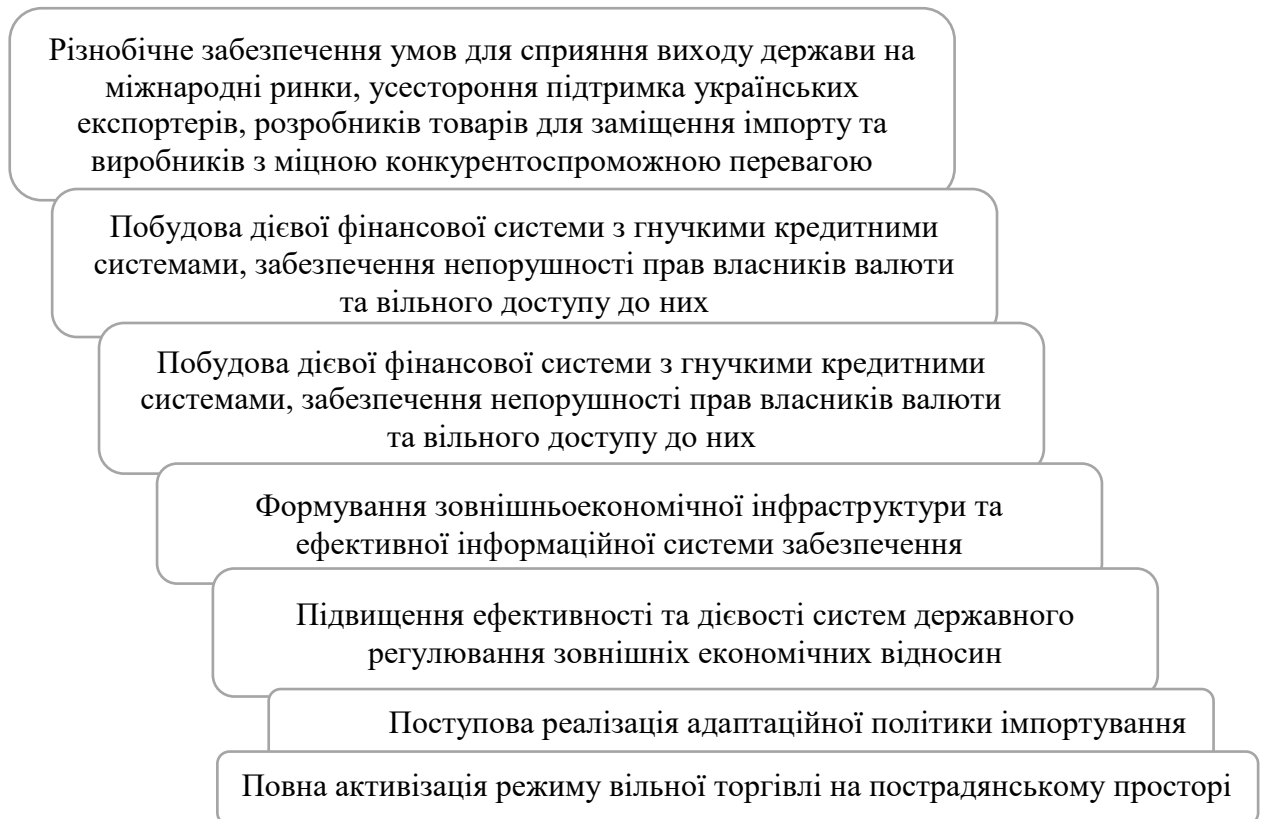

Рис. 3.6 Завдання державної політики у підвищення конкурентних переваг вітчизняного експорту

Джерело: побудовано автором [76]

Вигідне географічне положення нашої держави надає можливість

раціоналізувати транспортні витрати в японсько-українських економічних відносинах. Переважна більшість українсько-японської торгівлі з іншими країнами реалізувалася через вітчизняні морські порти (станом на 2022р. морський рух відмінено або частково обмежений). Однак, наявність всіх видів транспорту не говорить про якість транспортної інфраструктури України, яка насправді, недостатньо розвинена. Сучасна транспортна система через це та останні воєнні події лише збільшує витрати в логістичному ланцюжку, що в свою чергу знижує конкурентоспроможність вітчизняних товарів та підвищує вартість імпорту в Україну.

Наступним напрямом економічного співробітництва між Україною та Японією є поступове зростання обсягів експортної продукції високотехнологічного та наукомісткого характеру. Через сировинну спрямованість більшості розробок та досліджень на вітчизняних підприємствах в цілому відчувається збільшення технологічного розриву між Україною та розвиненими державами. Для подолання відставання, державному сектору рекомендовано провести системні зміни в способах регулювання розвитку всіх сфер науково-технічного, освітнього та інноваційного напрямку, переорієнтовувати експорт низького ступеня доданої вартості на високий, трансформувати існуючу сировинну економіку в інноваційну [76].

Для моніторингу та забезпечення конкурентоспроможності економічного потенціалу країни необхідно удосконалити або розробити ефективну методологію оцінки його рівня, яка б надавала чітке уявлення про привабливість України для японського партнера.

Тоді, українська сторона проявляє високу зацікавленість у створенні найближчим часом зони вільної торгівлі з Японією. Інтереси Японії збігаються або доповнюють українські, але вона не поспішає підписувати угоду. Як показують спостереження, угоди про зони вільної торгівлі японська сторона веде лише з країнами, товарообіг з якими має значні обсяги. Нажаль, частка товарообігу з Україною становить менше 0,1%. У зв'язку з чим японська сторона наполягає на поширенні торговельної лібералізації, розширенні інвестиційної діяльності Японії в

Україні та спільній взаємодії в спільних проєктах глобального масштабу і на даний момент не розглядає створення зони з нашою країною. На початку Японія прагне збільшити товарообіг, перш за все, через покращення умов для бізнесу та планомірного часткового відкриття ринку [77].

В українсько-японських відносинах також спостерігалася активізація спільної економічної сфери та зростання показників її ефективності від попереднього періоду. Однак, експорт українських товарів японськими компаніями в основному був спрямований не в Японію, а в інші країни (країни Європейського Союзу, Південно-Східної Азії, Китаю та Африки) [12]. Японські експерти запевняють, що Україна вже стала привабливішою для Японії через появу зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом. Наша держава цікава для Японії швидкими заходами щодо європейської інтеграції. Японія використовує нашу країну як трансфер у відносинах з Європейським Союзом, що з однієї сторони розширює українські економічні зв'язки, з іншої змінює рейтинг України як самостійного ділового партнера.

Таким чином, у короткостроковому періоді Україна може розраховувати тільки на вільну торгівлю з Японією. Для цього їй необхідно виконати низку заходів, які підвищать конкурентоспроможний потенціал країни: дотримуватись виконання бюджетної дисципліни; перебудувати традиційну економіку в інноваційну; поліпшити інвестиційний клімат; вдосконалити транспортну інфраструктуру; збільшити фінансування в науково-технічну галузь.

Виконання вказаних заходів наблизить Україну до переходу на новий рівень співпраці з Японією, до створення зони вільно торгівлі та поглибить в перспективі їх двосторонні економічні відносини. Однак, позитивний ефект наша держава може отримати і від Угоди про стратегічне партнерство між Європейським Союзом та Японією шляхом координованих інвестиційних потоків у розвиток пріоритетних систем: транспортної, енергетичної, цифрової.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Співпраця України і Японії розпочалася не так давно, але за останні десять років взаємовідносини суттєво поглибилися, країни проявляють взаємний інтерес до співпраці. Японія цінує, що Україна прийняла і успішно реалізує принципи свободи, демократії, прав людини, верховенства закону і обрала шлях економічного розвитку і інтеграції в міжнародне співтовариство.

В даний момент часу найефективнішим і актуальним напрямком розвитку «Особливого глобального партнерства» між країнами є активна участь представників японських компаній у відновленні України.

Україна має статус кандидата на вступ до ЄС. Між ЄС та Японією 17.07.2018р. була підписана Угода про економічне партнерство. Запровадження поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС у 2016р. підвищило інтерес японських компаній в інвестиційному і торговельному сенсах до України.

Для підвищення ефективності економічних відносин Україні потрібно вирішити три основні недоліки – викорінення корупції, посилення верховенства права, завершення судової реформи.

Перспективним напрямом в розвитку економічних відносинах Японії і України може стати створення зони вільної торгівлі між ними. Японія, хоч і з обережністю, поступово, але виказує готовність відкрити свій ринок для українських товарів.

Зростання економічних можливостей України у відносинах з Японією і не тільки повинно відбуватися шляхом підвищення конкурентоспроможності товарів та послуг. Також перспективним напрямом економічного співробітництва між Україною та Японією є поступове зростання обсягів експортної продукції високотехнологічного та наукомісткого характеру.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження ми отримали наступні результати.

Японія – це одна з найбільш розвинених країн світу і світовий лідер у галузі високих технологій. Найбільшими секторами її економіки є металургія, автомобільна, хімічна, легка і харчова, і послуги. Для Японії характерними є швидкісне впровадження результатів НДДКР. В останні роки в Японії спостерігався тривалий період низького зростання економіки, яке забезпечується інноваціями та імпортом-експортними операціями.

Розвиток економічних відносин України і Японією розпочався з спільного інтересу до технологій. Відносини розвиваються успішно, оскільки між країнами відсутні політичні розбіжності і вони співпадають щодо вирішення більшості питань міжнародних відносин. Динаміка економічних відносин між Україною та Японією до 2014р. стабільно поступальна. З Японії в Україну експортують автомобілі – 65% японського імпорту, продукцію важкого машинобудування, оптичних і фотографічних апаратів та електричних машин. Імпортує Японія ядерні реактори, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини, фармацевтичну продукцію, електричні машини і обладнання, мінеральні палива, руди, шлак і зола.

До останнього часу серед перспективних напрямків в економічному співробітництві Україна-Японія були сільське господарство та ІТ-технології.

Японія – це один з основних світових інвесторів. Японський бізнес зацікавлений Україною через її географічну близькість до ЄС, наявність висококваліфікованих кадрів, відносно низькій вартості продукції, перспективам реалізації спільних проєктів.

На сьогодні Україна та Японія одночасно демонструють інтерес до розвитку і зміцнення двосторонньої співпраці між ними. У 2022р. скорочення поставок товарів з Японії у вартісному вираженні становило 1,37%, збільшення поставок товарів до Японії в порівнянні з 2021р. – 16,3%. Основним партнером з експорту товарів з Японії

є Китай – близько 22% у 2021р., друге та третє місця займають США – 18%, ЄС – 9,2%. Китай, ЄС і США також є для Японії основними постачальниками імпорتنих товарів.

До війни, розпочатої рф проти України, обсяги торгівлі між Україною та Японією мали тенденцію до зростання. Двостороння торгівля товарами у січні-грудні 2021 досягла 1574,1 млн. дол. США – найвищий показник за останнє десятиліття. Це сталося за рахунок збільшення експорту в Японію майже в 2 рази. Частка України в імпорті товарів до Японії у 2022р. становила 0,039%, частка в імпорті товарів до Японії – 0,094%.

З початку війни Росії в Україні Японія притримується активної позиції підтримки України, співпрацює з українськими та іноземними партнерами щодо притягнення агресора до відповідальності. За час повномасштабної війни Японія стала другим після США фінансовим донором України. Японія планує прийняти активну участь у повоєнній відбудові України. Для України важливою стане співпраця у сферах АПК, металообробки, машинобудування, критичної сировини та ІТ. Японський бізнес в якості об'єктів інвестування розглядає українське сільське господарство, енергетику, зелену металургію, кібербезпеку та будівництво.

Україна має статус кандидата на вступ до ЄС. Між ЄС та Японією 17.07.2018р. була підписана Угода про економічне партнерство. Запровадження поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС у 2016р. підвищило інтерес японських компаній в інвестиційному і торговельному сенсах до України.

Для підвищення ефективності економічних відносин Україні потрібно вирішити три основні недоліки – викорінення корупції, посилення верховенства права, завершення судової реформи. Перспективним напрямом в розвитку економічних відносинах Японії і України може стати створення зони вільної торгівлі між ними та поступове зростання обсягів експортної продукції високотехнологічного та наукомісткого характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Японія. *Дія-бізнес* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/oeaao>
2. World Bank – web-site. URL : <http://surl.li/oeaeh>
3. Японія до кінця року може втратити третє місце у світі за рівнем ВВП: її обійде Німеччина. *Еспресо* : веб-сайт. URL : <http://surl.li/oeaqk>
4. Економічний паспорт країни. *ДніпроОДА* : веб-сайт. URL : <http://surl.li/oedcu>
5. Japan Science and Technology Agency (JST). *Message from the President*. URL: <http://www.ist.go.jp/EN/about/message.html>.
6. Друшляківський П. Фактор торгової політики у забезпеченні конкурентоспроможності Японії. «Економіка України в умовах глобалізації і регіоналізації» : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (4-5 квітня, 2014 р.). Тернопіль, 2014. С. 28-30.
7. Константинова Ю.В., Набока А.Ю. Роль Японії в інтеграційних об'єднаннях Азіатсько-Тихоокеанського регіону на прикладі АСЕАН+3. *Науковий журнал «Політикус»*. Випуск 3. 2016. С. 145-148.
8. Японська ієна рекордно впала у ціні. *Фінансовий клуб* : веб-сайт. URL: <https://finclub.net/ua/news/yaponska-iiena-rekordno-vpala-u-tsini.html>
9. Японія – країна майбутнього, яка застрягла в минулому. *BBC New Україна* : веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64359200>
10. Українсько-японські відносини. *Посольство України в Японії* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/raup>
11. Перспективи зовнішньоекономічних відносин між Україною і Японією. *Актуальні вектори відновлювальної трансформації економіки України*: Збірник матеріалів наукових економічних читань. Миколаїв: НУК, 2023. Том 1. 376 с. С. 267-271.

12. Гетьманчук А. Україна-Японія: як забезпечити ефективне глобальне партнерство? : Дискусійна записка. Центр «Нова Європа» : веб-сайт. Київ, 2021. 28 с. URL: <http://surl.li/ofcjb>
13. Японія. *ДіяБізнес* : веб-сайт. URL : <https://export.gov.ua/country/120-iaponiia>
14. Trade Map : web-site. URL : <https://www.trademap.org>
15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». *Указ Президента України*; Стратегія від 14.09.2020 № 392/2020. Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
16. Ukraine approves national security strategy till 2020. URL: <https://www.kvivpost.com/article/content/war-against-ukraine/ukraineapproves-national-security-strategy-till-2020-387978.html>
17. Белєсков М. Аудит зовнішньої політики: Дискусійна записка. Інститут світової політики. Київ. 2016. С. 54. URL: <http://surl.li/ofdxn>
18. Договірні-правова база відносин між Україною та Японією.
19. G-7 Leaders Statement on Ukraine. *European Council* : web-site. URL: <http://surl.li/ofniv>
20. Mykal O. Japan-Ukraine Relations: Untapped Potential. URL: <https://thediplomat.com/2016/04/japan-ukraine-relations-untapped-potential/>
21. Japan-Ukraine Foreign Ministers' Meeting. *Ministry of Foreign Affairs of Japan* : web-site. URL: https://www.mofa.go.jp/erp/c_see/ua/page4e_001480.html
22. Foreign direct investment – intensity ratios. *Eurostat Statistics Explained* : web-site. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=372412>
23. Japan-Ukraine Summit Meeting. *Ministry of Foreign Affairs of Japan* : web-site. URL: https://www.mofa.go.jp/erp/c_see/ua/page4e_001424.html
24. A meeting of the Ministers of Defense of Ukraine and Japan took place in the fields of the Munich Security Conference. *Ministry of Defence of Ukraine* : official web-site. URL: <http://surl.li/ofpqi>

25. Krasnikov D. Japan excited about future of Ukraine's tech industry. *About Us The Kyiv Post* : web-site. URL: <http://surl.li/ofpsk>
26. Зеленский поблагодарил Японию за финансовую помощь и призвал к безвизу. *Деро.ua* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/ofptu>
27. Japan's Assistance to Ukraine. Embassy of Japan in Ukraine. *Ministry of Foreign Affairs of Japan* : web-site. URL: https://www.ua.emb-japan.go.jp/itpr_en/en_oda.html
27. Ukraine, Japan discuss possibilities for deepening economic, investment cooperation between countries. *Open4Business* : web-site. URL: <https://open4business.com.ua/en/ukraine-and-japan-discuss-deepening-economic-and-investment-cooperation/>
28. Про утворення Координаційної ради з питань економічного співробітництва з Японією при Міністерстві. *Наказ № 105 від 09.04.2002. Zakon online* : web-site. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/105246__574577
29. Україна та Японія провели підготовчу зустріч до Дев'ятого засідання Координаційної Ради з питань економічного співробітництва. *Міністерство економіки України* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/ofqbg>
30. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
31. Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1017-р. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#Text>
32. Угода про ЗВТ може збільшити товарообіг з Ізраїлем до \$2 мільярдів. *УкрІнформ* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/ofqdk>
33. Посольство України в Японії : веб-сайт. URL: <https://japan.mfa.gov.ua/>
34. Україна-Японія: контури перспективного співробітництва. *НІСД* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/ohggm>
35. Національний банк України : веб-сайт. URL: <http://www.bank.gov.ua>

36. Trade Map : web-site. URL : <https://www.trademap.org>
37. Trendeconomy : web-site. URL: <https://trendeconomy.ru/data/h2/Japan/TOTAL>
38. Огляд торговельної політики Японії. *Міністерство економіки України* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/ohrri>
39. Поточний стан економічного співробітництва. *Посольство України в Японії* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/hfpry>
40. Зміцнюємо ділове партнерство між Україною та Японією. *Торгово-промислова палата України* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/ohvfz>
41. Японія виділить ще €160 млн на відновлення економіки України. *Новинарня* : веб-сайт. <http://surl.li/nohka>
42. Про інвестиційну діяльність : *Закон України* від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
43. Про режим іноземного інвестування : *Закон України* від 19.03.1996 № 93/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>
44. Про захист іноземних інвестицій на Україні : *Закон України* від 10.09.1991 № 1540а-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12#Text>
45. Про зовнішньоекономічну діяльність : *Закон України* від 16.04.1991 № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
46. Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну діяльність за участю іноземного інвестора : *Постанова Кабінету Міністрів України*; Положення від 30.01.1997 № 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112-97-%D0%BF#Text>
47. Україна і Японія підписали угоду про захист інвестицій. *Економічна правда* : веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2015/02/5/526585/>
48. Угода між Україною та Японією про сприяння та захист інвестицій : *Міжнародний документ* від 05.02.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392_037#Text

49. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про ратифікацію Угоди між Україною та Японією про сприяння та захист інвестицій». *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL:

50. Нові можливості співпраці між Україною та Японією. *Міністерство економіки України* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/oimha>

51. Японія нарощує співпрацю з Україною. *Торгово-промислова палата України* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/oimhi>

52. ТПП України приєдналась до японсько-українського форуму «Prosperity 2023». *Торгово-промислова палата України* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/oimxb>

53. Японський бізнес зацікавлений інвестувати в ряд галузей, серед них – українське сільське господарство. *Аграрний тиждень. Україна* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/oimdu>

54. Лисогор І. Японський бізнес зацікавлений у співпраці з Україною у сферах зв'язку, медицини та інфраструктури. *LB.ua* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/oinxn>

55. Гриценко А.А. Україна-Японія: контури перспективної співпраці. *Центр зовнішньополітичних досліджень НІСД* : веб-сайт. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/yaponiya_150422.pdf

56. Договірні-правова база відносин між Україною та Японією. *Посольство України в Японії* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/ojsun>

57. Спільна заява про особливе глобальне партнерство між Україною та Японією. *Президент України Володимир Зеленський* : Офіційне інтернет-представництво. URL: <http://surl.li/ojsvy>

58. Союзник №1 в Азії? Як особливе партнерство з Японією може допомогти перемозі та відбудові України. *BBC New Україна* : веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c6pqmn92g3lo>

59. Відбулася зустріч із представниками посольства Японії в Україні та Японського агентства міжнародного співробітництва (JICA). *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/ojubw>

60. Україна офіційно спрямувала у Брюссель заявку на членство в ЄС. *Європейська правда* : веб-сайт. 28.02.2022. URL : <http://surl.li/ojyha>
61. Європарламент рекомендував надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС. *Європейська правда* : веб-сайт. 01.03.2022. URL : <http://surl.li/igfel>
62. Україна заповнила фінальну частину опитувальника ЄС для кандидатського статусу. *Європейська правда* : веб-сайт. 09.05.2022. URL : <http://surl.li/ojyhl>
63. Ukraine Likely to Win Initial EU Backing for Path to Membership. *Bloomberg News* : web-site. URL : <http://surl.li/ojyhq>
64. В уряді назвали приблизні строки вступу України у ЄС. *Європейська правда* : веб-сайт. 24.06.2022. URL : <http://surl.li/ojyhv>
65. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2022 році. *Міністерство економіки України* : веб-сайт. URL : <http://surl.li/ogofd>
66. Кітаде Д., Солодкий С. Торговельний зв'язок Україна-Японія-ЄС: взаємний вплив та нові можливості. *Центр «Нова Європа»* : веб-сайт. URL : <http://surl.li/okabc>
67. Мамка Г. Інвестиційна привабливість: законодавчі рішення та ключові фактори для економіки України. *Юридична практика* : веб-сайт. URL : <http://surl.li/mjsjh>
68. Як змінювалося місце України в світових рейтингах в 2015-2020 роках. *Слово і діло* : веб-сайт. 05 січня 2021 р. URL: <http://surl.li/ddzyi>
69. Economy Profile of Ukraine. Doing Business 2020 Indicators (in order of appearance in the document). *The World Bank*: веб-сайт. <http://surl.li/biqbe>
70. Аналітичний огляд «Місце України у рейтингу світового банку «Doing business». *Міністерство економіки України* : веб-сайт. URL: <https://www.me.gov.ua>
71. Україна впевнено просувається вгору у світових рейтингах. *Українська стратегія Гройсмана* : веб-сайт. URL: <https://www.strategy.ua/articles/100>
72. Третє щорічне опитування іноземних інвесторів. *Центр Економічної Стратегії, Dragon Capital, Європейська Бізнес Асоціації*. Вересень 2018. URL: <http://surl.li/okdwc>

73. Данилишин Б. Щодо стану інвестиційних процесів в економіці України та шляхів їх активізації. URL: <http://surl.li/ghdvd>

74. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні. *Закон України* від 17.12.2020 № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text>

75. Науково-технічне співробітництво між Україною та Японією. *Посольство України в Японії* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/okewn>

76. Плющ Д.С. Зовнішньоторговельні ефекти зони вільної торгівлі України з Європейським Союзом : дис. д-ра філ. 29.00.02. Київ, 2021. 286 с.

77. Торговельний зв'язок Україна-Японія-ЄС: взаємний вплив та нові можливості : аналітичний коментар. *Центр «Нова Європа»* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/omcpr>